

UNIVERZITA KARLOVA

Pedagogická fakulta
katedra pedagogiky

Diplomová práce

Klima školní třídy

Climate of a school class

Bc. Petra Holečková

Vedoucí diplomové práce: PhDr. Ivo Syříšně Ph.D.

Studijní obor: Pedagogika – Výchova ke zdraví

Studijní program: Učitelství pro střední školy

Rok odevzdání: 2017

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma Klima školní třídy vypracovala pod vedením vedoucího práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále prohlašuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Řepíně dne 20. 3. 2017

.....

Bc. Petra Holečková

Děkuji PhDr. Ivo Syříštemu Ph.D. za odborné vedení a cenné rady, které mi pomohly při zpracování mé diplomové práce.

ABSTRAKT

V teoretické části diplomové práce se zaměřuji na podstatu třídního klimatu, sociální vztahy ve třídě a sebehodnocení žáka v kontextu třídy.

Praktická část obsahuje výzkum, jako porovnání třídního klimatu a vztahy mezi žáky a učiteli v konkrétních čtvrtých a pátých třídách základní školy při přechodu na druhý stupeň ZŠ.

KLÍČOVÁ SLOVA

Sociální vztahy ve třídě, žák, školní třída, psychosociální klima školní třídy, činitelé ovlivňující třídní klima.

ABSTRACT

In the theoretical part of my dissertation, I am focusing on the fundamentals of the classroom climate, the social relationships in the classroom, and the pupil's self-assessment within the context of the classroom.

The practical part includes research as a comparison of the classroom climate and the relations between the pupils and the teachers in a particular fourth and fifth grade at the primary school when transferring to the upper primary school.

KEY WORDS

Social relationships in the class, the pupil, the class, psychosocial class environment, influences affecting class environment .

OBSAH

ÚVOD A CÍLE	8
I. TEORETICKÁ ČÁST	9
1. KLIMA ŠKOLY	10
1.1 Kultura školy	10
1.2 Prostředí školy	11
1.3 Typy školního klimatu	12
1.4 Pozitivní klima školy	13
1.5 Přístupy ke zkoumání klimatu školy	13
1.5.1 Přístup zaměřený na vedení a organizaci školy	13
1.5.2 Přístupy zaměřené na učitelský sbor	15
1.5.3 Přístupy zaměřené na vztahovou dimenzi	15
1.5.4 Komplexnější přístupy	17
1.6 Vlivy působící na klima školy	18
1.7 Metody měření klimatu školy	19
1.7.1 Měření klimatu školy a učitelského sboru	21
1.7.2 Měření stupně odpovědnosti učitele	22
2. ŠKOLNÍ TŘÍDA A JEJÍ KLIMA	23
2.1 Co je klima školní třídy	23
2.2 Vznik specifického klimatu třídy	25
2.3 Učitel, třídní učitel a klima třídy	27
2.4 Osobnost žáka	28
2.5 Co ovlivňuje klima třídy	28
2.6 Zkoumání klimatu třídy	29
2.7 Zahraniční metody zkoumání třídního klimatu a jejich uplatnění u nás	31

3. SOCIÁLNÍ SKUPINA	33
3.1 Druhy sociálních skupin	33
3.2 Školní třída	35
3.2.1 Vymezení školní třídy jako sociální skupiny	35
3.2.2 Řád a struktura třídy	36
3.2.3 Velikost třídy jako skupiny	37
3.2.4 Typologie tříd	38
3.2.5 Pozice a role žáka ve třídě	40
 II. PRAKTICKÁ ČÁST	 48
 1. CÍLE VÝZKUMU	 49
 2. VÝZKUMNÉ METODY	 50
2.1. Standardizovaný dotazník Naše třída (MCI)	50
2.2. Rozhovory se žáky – ve čtvrté, později páté třídě	50
2.3. Rozhovory s učiteli-konkrétně s učiteli čtvrté páté třídy	51
 3. VÝZKUMNÝ VZOREK	 51
3.1. Výzkumný vzorek – popis	51
3.1.1. Školní třída	51
3.1.2. Učitelé	52
3.2. Škola a její charakteristika	52
 4. VYHODNOCENÍ VÝSLEDKŮ	 53
4.1. Čtvrtá třída – vyhodnocení	54
4.1.1. Čtvrtá třída – vyhodnocení dotazníků	55
4.1.2. Čtvrtá třída – rozhovory se žáky	55
4.1.3. Čtvrtá třída – shrnutí výzkumu	57
4.2. Pátá třída – vyhodnocení	58
4.2.1. Pátá třída – vyhodnocení dotazníků	58
4.2.2. Pátá třída – rozhovory se žáky	59

4.2.3. Pátá třída – shrnutí výzkumu	61
4.3. Cílené rozhovory s učiteli základní školy	61
Závěr	65
Literatura a informační zdroje	68
Přílohy	

ÚVOD A CÍLE

Každá škola a třída má svoje klima, které ovlivňují vnější i vnitřní faktory. Klima je v současné škole moderní a často používaný pojem, souvisí jak s materiálním, tak psychickým, personálním prostředím školy a způsobem jejího řízení. Škola, kterou žáci navštěvují, má svoje klima. Toto klima má vliv na psychologický vývoj a utváření jedince. Klima ve škole a třídě tak ovlivňuje vztah žáka ke spolužákům, učitelům, k jednotlivým předmětům a ke škole. Každou třídu charakterizují její žáci, materiální vybavení, prostředí a především učitelé, kteří jsou tvůrci klimatu ve škole a ve třídě.

Úkolem učitelů spolu s žáky, by mělo být navození a vytvoření pozitivního klimatu a harmonické třídy s přátelskými vztahy. V takovém případě se pozitivní vztahy mezi žáky odráží nejen na učiteli, ale i na žácích, kteří chodí do školy rádi a učitelé to umožňuje rozmanitější činnosti a používání různých metod výuky.

V opačných případech, kdy žáci berou školu jako povinnost, nutnost nebo nudu je učitelova práce ztížena, často omezena jen na vytvořenou přípravu. Učitel řeší problémy a konflikty ve třídě a to vše ho omezuje při jeho kreativitě.

Třídní klima se ve třídě vytváří postupně, jde o dlouhodobou záležitost, která je však ovlivňována mnoha faktory. Kvalitní výchovně vzdělávací proces není závislý jen na osobnostních odlišnostech jedinců, ale také na zvláštěnostech školní třídy, učitelského sboru a školy.

Ve své diplomové práci jsem se zaměřila na prozkoumání sociálních vztahů vybraných školních tříd, jedná se o 4. a 5. ročník ZŠ Byšice, ve kterých bych chtěla hlouběji zmapovat proměny klimatu při přechodu na 2. stupeň ZŠ. Jedná se především o změnu v tom, že v těchto třídách doposud působil většinou jeden vyučující a nyní přechází na 2. stupeň, kde budou vyučovat noví vyučující a tím se bude měnit klima třídy. Úkolem bude zjistit klima v těchto třídách, jak ho vidí žáci samotní a jak ho vidím já z pohledu učitele.

Teoretická část

1.Klima školy

Klima školy je v literatuře popisováno jako něco silně vnímaného a působícího na jedince, ať žák, učitele či rodiče. Každá škola má své specifické klima a působí na nás odlišně.

Klima je utvářeno a ovlivňováno uvnitř školy. Tvoří ho osobnost učitele, učitelský sbor jako celek, osobnost žáka a třída, ostatní zaměstnanci a jejich vztahy navzájem. Dalšími důležitými faktory jsou ekologické prostředí, především materiální a estetické podmínky, dále komunikace a vzájemné soužití lidí ve škole, které tvoří sociální prostředí, a nesmíme zapomenout na kulturu školy, především hodnoty, názory, hodnocení školy ze strany rodičovské a ostatní veřejnosti. Nejdůležitějším článkem při vytváření pozitivního klima ve škole je ředitel školy a jeho styl řízení.

Pojem „škola“ má široký význam. Každý z nás má na ní jiný pohled a v každém z nás hrála důležitou roli v našem životě. Vzpomínáme především na tu naši školu a prostředí, které nás obklopovalo a kde jsme prožívali pocity a události nejen pouze kladné.

1.1. Kultura školy

Kultura školy, kterou rozumíme především názory, postoje, normy, přesvědčení, ale také symboly, rituály, které se projevují v chování všech aktérů ve škole je na každé škole jiná. Kultura školy se neustále vyvíjí. Jejím nejdůležitějším článkem jsou hodnoty.

1.2. Prostředí školy

Vše co obklopuje a přímo a nepřímo působí na žáky, učitele a rodiče je prostředí školy. Základem jsou sociálně psychologické aspekty, mimo které dále patří:

Organizační prostředí – počty učitelů a žáků na dané škole vzhledem ke kapacitě školy, provoz školní družiny, jídelny, provoz zájmových kroužků, režim chodu školy, třídní schůzky, pedagogické porady atd.

Umístění školy - počet pater, pavilonů, bezbariérové přístupy, odborné laboratoře, jazykové učebny, polytechnické učebny, školní pozemky atd.

Hygienické podmínky – čisté, upravené a větrané třídy-normovaná akustika a osvětlení, větrání, vytápění, bezpečné materiály při vybavování tříd atd.

Ergonomie tříd – uspořádání lavic ve třídě, vybavenost školním nábytkem, umístění katedry učitelů atd.

SOCIÁLNÍ KLIMA ŠKOLY

Sociální klima školy je vždy typické pro určitou školu a jedná se o dlouhodobý jev. Hlavními představiteli sociálního klima je vedení školy, a učitelé. Součástí sociálního klima školy jsou jednotlivé ročníky a žáci školy. Nezbytnou součástí jsou i nepedagogičtí pracovníci školy.

SOCIÁLNÍ ATMOSFÉRA ŠKOLY

Atmosféra školy je krátkodobý jev, který se mění v průběhu dne a týdne při každodenních činnostech školy

1.3. Typy školního klimatu

Podle přístupu a úhlu pohledu rozlišujeme několik typů klimatu školy.

Sociální klima školy

Je utvářeno a ovlivňováno vedením školy, učitelským sborem, žáky, jednotlivými ročníky a třídami, ostatními pracovníky. Je obrazem vnitřního prostředí a života školy.

Otevřené klima školy

Ve škole převládá vzájemná důvěra, učitelé jsou zaujatí pro svou práci, jejich chování je otevřené a přátelské. Ředitel školy spolupracuje se svými podřízenými (demokratické řízení školy).

Uzavřené klima školy

Převládá vzájemná nedůvěra, učitelé nemají chuť se rozvíjet v pedagogické práci, jsou lhostejní. Ředitel školy je neosobní, nespolečně s podřízenými, školu řídí formálně, byrokraticky, neocení kvalitní práci (autokratické řízení školy).

Homogenní klima

Jedná se o styl výuky na škole, který je klasický, konzervativní, převážně s frontální výukou

Heterogenní klima

Jedná se o styl liberální školy, experimentující

Podle stylu výchovy a řízení lze klima dělit na:

Autoritativní – vedení rozhoduje, ostatní se podřizují

Demokratické – vedení se radí s ostatními, společná rozhodnutí

Liberální – nejsou žádná pevná pravidla, vedení se nezajímá o dění uvnitř školy

1.4. Pozitivní klima školy

Přáním každé školy je, aby působila na okolí co nejlépe. Toto by však pro školu mělo platit i zevnitř, a snaha o vytvoření pozitivního klimatu školy by měla být prvořadá. Klima v jakékoli pracovní skupině má vliv na psychiku a významně ovlivňuje i pracovní výkonnost jednotlivce a tím i celé skupiny. Pozitivní klima je podmínkou pro efektivní proces vyučování a učení.

Vytváření pozitivního klimatu ve škole je úkolem hlavně ředitele školy, ale i učitelského sboru – tedy tvůrců klimatu. Příznivá, přátelská atmosféra ve škole, sdílení radostí i starostí s kolegy a s vedením, otevřenost a upřímnost ve vzájemných vztazích dělá školu pracovištěm, kam se těší žáci i učitelé.

K uspokojení všech je ovšem třeba nahlížet na pozitivní klima očima jak žáka, tak i učitele, rodičů a veřejnosti.

1.5. Přístupy ke zkoumání klimatu školy

1.5.1. Přístup zaměřený na vedení a organizaci školy

Kvalitní chod školy je závislý na následujících aspektech:

1. ***Všichni zaměstnanci školy*** tj. vedení školy, pedagogičtí a nepedagogičtí zaměstnanci, dále žáci školy.
2. ***Rámcové vzdělávací programy a Školní vzdělávací programy*** – celková koncepce školy, dlouhodobý plán rozvoje školy, evaluace školy

3. Organizační řád školy – organizační diagram, kompetence jednotlivých pracovníků, styly řízení kontrola, způsoby komunikace a kooperace.

4. Vnější vztahy školy – zřizovatel, podnikatelská sféra, školská samospráva, rodičovská veřejnost, sociální

Škola má funkci socializační a sociální kontroly. Probíhá zde proces, kdy se jedinec učí žít ve společnosti lidí a její kultuře, přijímá ji za svou a ztotožňuje se s ní.

Škola musí reagovat na vnější změny, ale musí udržet vnitřní stabilitu. Schází zde těsná vazba mezi jednotlivými úrovněmi - např. to co deklaruje ředitel na poradě, se nemusí zákonitě projevit v práci učitele v e třídě. Školy jsou a nejsou řízeny, drží je kolektivní víra než logika, schází jim efektivní mechanismy kontroly, měření a hodnocení procesů, práce učitelů atd.

Otázka řízení školy je v jednotlivých školách řešena různými způsoby, nejčastěji jsou řízením kvality vzdělání pověřeni zástupci, ředitelé jsou často jen managery. Do řízení školy mluví mnoho subjektů, jejichž vliv a kompetence se často překrývají, dokonce jdou často proti sobě (např. když třídní učitel řeší neomluvené hodiny, rozhodne, ale jeho rozhodnutí může zvrátit ředitel, případně ČŠI i rodiče do rozhodnutí učitele mohou svým způsobem zasahovat), dále neziskové organizace atd.

Podřízení učitelé mají stejné vzdělání jako jejich nadřízený ředitel zástupce, není přirozená hierarchie.

Žáci jsou v podstatě členy školy, ale i jejími klienty a v podstatě i jejími produkty. Členové by měli mít stejná práva, ale žáci je v porovnání s učiteli nemají,

1.5.2. Přístupy zaměřené na učitelský sbor

Učitelský sbor je nedílnou součástí školy jako celku a má přímý vliv na organizaci školy, o čemž se zmiňuji v této kapitole.

Škola je pracovištěm pro učitele. Mají vytvořeny podmínky pro vlastní iniciativu a kreativitu (tvořivost), výběr metod a obsahu. Podstatně to přispívá ke způsobu vnímání školy. Učitelský sbor je ovlivněn vztahy (učitel – učitel) tj. protikladnými názory, různými skupinami učitelů, organizačními problémy a naopak vstřícnou atmosférou, radostí práce a spolupráce.

Dále na učitelský sbor má vliv vztahu (učitel – vedení), tj. přímá hierarchie vedení (podřízenosti a nadřízenosti), kde rozhodující slovo má ředitel, který nekonzultuje problémy, nezohledňuje individuální schopnosti učitelů a naopak vnímání ředitele jako vzoru, přístupnost DVPP, nápomocnost

Na klimatu školy se podílí několik faktorů, mezi něž patří např:

Osobnostní rozvoj učitele

Účast učitele v konkrétní škole

Autonomie učitele

Vliv učitele na kurikulum školy

1.5.3. Přístupy zaměřené na vztahovou dimenzi

Tato kapitola je zaměřena na další aktéry tvorby klimatu a to na vztahy mezi učitelem a žáky, dále vztahy mezi školou a rodiči. Každá škola plní funkci socializační, probíhá v ní sekundární socializace, jak žáků, tak učitelů.

Jedná se tedy o podporu utváření postojů a dovedností umožňující sociální styk a komunikaci (např. různé aktivity pro rodiče atd.)

Stejně důležitá je i sociální ochrana před sociálně patologickými jevy (alkohol, kouření, drogy, šikana, kyberšikana a další).

Klima školy je také hodnoceno z hlediska rodičů. Rodiče především zajímá vstřícnost učitelů, spravedlivé hodnocení a zacházení s jejich dítětem, kvalifikovanost a kompetentnost pedagogů.

Téměř každý rodič přivítá individuální podporu a přístup ke svému dítěti.

Odpovědnost za žáky leží na škole i na rodičích, ale iniciátorem vzájemných kontaktů a aktivit musí být učitel. Má být přístupný návrhům i kritice ze strany rodičů, má hledat možnosti užitečného podílu rodičů na životě školy a poskytovat výchovné poradenství rodičům i žákům.

Pedagogická odpovědnost učitele je za žáky, za průběh vyučování, za efektivní administrativu, za sebe sama, za školu a v neposlední řadě za spolupráci s rodiči. Co se týká odpovědnosti za žáky, učitel nese odpovědnost za jejich zdraví a bezpečnost, za jejich intelektuální a mravní rozvoj.

Z didaktického pohledu taková odpovědnost spočívá ve vytváření podmínek pro učení, podpory učení u všech žáků, individuálním přístupu, volbě vhodných a efektivních vyučovacích a diagnostických metod.

Kromě uznávání a dodržování hodnot je důležitý mravní profil učitele, jeho akceptace druhých a komunikativnost a láska k dětem. Je nutné, aby láska k dětem vycházela z jeho lidské přirozenosti, z potřeby mezilidských vztahů.

Učitel by měl chápat i nedostatky a odlišnosti dětí, snažit se pěstovat jejich vlohy a dávat jim svůj vztah najevo.

Pozitivní klima školy sbližuje žáky a učitele, vytváří podmínky pro úspěšné plnění školních povinností a úkolů.

Ze sociálního hlediska se jedná o respekt, toleranci, vstřícnost, otevřenost.

Z pracovního hlediska se jedná o respektování pravidel, pracovitost, důslednost.

V neposlední řadě nelze zapomenout i na emoční hledisko. Zde je nutné zmínit pohodu důvěry, bezpečí, jistotu.

Negativní klima školy se projevuje jak v emočním hledisku, tak i sociálním i pracovním. Projevuje se chaosem, pasivitou, nudou, leností, žalováním, zesměšňováním, agresí, smutkem, strachem.

Klima školy je vnímáno i z hlediska veřejnosti. Škola musí žáky připravit na úspěšné zapojení do profesního života, zodpovědné účasti na veřejném životě. Nesmíme ani opomenout připravenost na dodržování sociálních a pracovních ctností, na osobní a odbornou mobilitu.

1.5.4.Komplexnější přístupy

Nelze tvrdit, že škola je místem, kde dochází k osobnostnímu rozvoji dítěte. V celé společnosti se sociální vztahy různě komplikují, nevyjímaje školu. Přibývá rozporů uvnitř školy, ať již mezi žáky v konkrétní třídě, nebo mezi žáky jako celek.

Jedním z projevů je i šikana. Šikana se projevuje vyhrožováním, zamykáním na WC, ponižováním, vymáháním peněz nebo svačín, úmyslným ničením věcí, fyzickým a slovním napadáním.

Říká se, že šikana je stará jako škola sama. Existuje celá řada publikací a metodických pokynů jak rozpoznat a řešit projevy šikany ve třídě, potažmo ve škole. Tyto projevy jsou různorodé od pasivních (nezájem, záměrné přehlížení), až po agresivní formy

Šikana se může týkat každého žáka v různých formách a projevech.

U chlapců je spíše charakteru silově agresivního, zatímco u děvčat převažují rafinovanější metody ubližování.

Projevy šikany jsou velmi citlivý problém, který v nich může zanechat dlouhodobé psychické a fyzické následky.

Dítě, oběť nevyřeší svůj problém samo, musí získat pocit bezpečí ve škole i v rodině.

Celkovou charakteristiku školy tvoří počet žáků školy, počet žáků ve třídě, pedagogická odbornost učitelů a délka jejich praxe, nepedagogičtí pracovníci,

počet nových žáků vlivem migrace zvláště v příměstských oblastech velkých měst a příliv žáků dalších národnostních menšin (Ukrajinci, Vietnamci, Číňané, Rusové, Romové) a jejich začlenění do kolektivu.

Žáci mají své názory na vedení školy, na učitele, na celkový chod školy (vybavení učeben, školní kroužky, obědy atd.)

Rodiče hodnotí celkové klima školy, postoje učitelů k žákům i rodičům spokojenost, celkovou kvalitu výuky.

1.6. Vlivy působící na klima školy

Faktory, které přímo i nepřímo působí na celkové klima školy a týkají se různých oblastí života školy, můžeme uvést na několika příkladech:

- Velikost školy a tříd (počet žáků)
- Architektura a fyzické prostředí
- Organizační znaky školy
- Vybavenost školy
- Forma školy (státní, soukromá, církevní, alternativní)
- Region (městské a venkovské školy)
- Geografické a meteorologické prostředí

Další z činitelů působících na klima školy jsou osobnost učitele, osobnost žáka a vedení školy.

Osobnost učitele

Osobnost učitele je zásadním činitelem klimatu školy – jeho věk, pohlaví, motivy, hodnoty, postoje k výuce, zájmy, upravenost, verbální a neverbální komunikace, (mladý / starší učitel, učitel / učitelka)

- Postoje k profesi – respekt, akceptace, sensibilita, empatie

- Autorita učitele
- Chování učitele – typy úředník, chytrák, odborník, průvodce

Osobnost žáka

- Pramen k pochopení klimatu
- Spolutvůrci klimatu
- Pohlaví žáka
- Motivace ke škole
- Zájmy žáka
- Postoje žáků ke spolužákům

Vedení školy

Za klima odpovídá management školy a je za to placen

Důležitější než chování vedení školy je to, jak jej vnímají zaměstnanci – učitelé.

Chování řídicích pracovníků ovlivňuje chování dalších účastníků života ve škole a tím i organizační klima.

1.7. Metody měření klimatu školy

Dotazníky

Jedná se o vyplňování fixních otázek žáky, učiteli, rodiči, taktéž vedení školy.

Výhodou dotazníkového šetření je rychlé získání informací při poměrně malém vynaloženém úsilí osob, které dotazník zadávají.

Počet otázek dotazníku není pevně stanoven, zpravidla se počet pohybuje v rozmezí 20 – 35 otázek. Při zadávání dotazníku je možné vybrat z velkého okruhu témat.

Příprava dotazníku je náročná, je prakticky nemožné jít hlouběji do problému, v čemž spatřuji velké nevýhody této metody.

Rozhovor

U rozhovoru jsou základní otázky již dopředu stanoveny, u některých otázek dochází v průběhu rozhovoru k improvizaci. Výhodou tohoto postupu je při pokládání otázek zjišťování detailu, rozhovor zaměřit jiným směrem a vystihnout zajímavosti.

Rozhovor se používá při zjišťování menšího vzorku respondentů, ale s detailnějším získáním informací.

Nestandardizované pozorování

Nestandardizované pozorování je metodou, při které nezaujatá osoba reaguje přímo na prostředí školy, ve které se nachází. Posuzuje celkové prostředí, chování žáků, chování učitelů a ostatních pracovníků školy.

Na základě tohoto pozorování si vytváří svůj názor na klima školy.

Standardizované pozorování

Při této metodě nezaujatá osoba přímo ve škole pozoruje předem připravené a definované cíle, pro které má předem stanovená kritéria hodnocení. Výsledkem této metody je minimalizovat subjektivitu pozorování.

Metoda je založena na dobře měřitelných a pozorovatelných jevech.

Zúčastněné pozorování

Zúčastněné pozorování je založeno na dlouhodobém zkoumání prostředí školy, kdy pozorovatel může být po určitý časový úsek součástí života ve škole.

1.7.1. Měření klimatu školy a učitelského sboru –

Dotazník OCDQ -RS

Dotazník obsahuje 34 výroků, hodnocených čtyřmi stupni: zřídka, občas, často, velmi často. Zjišťuje pět komponent klimatu školy (první dvě se týkají stylu řízení školy a další tři pak prožitků učitelů jako důsledků tohoto řízení a dalších prvků klimatu školy) a z nich lze vytvořit index otevřenosti školního klimatu. (Lašek, 2001, str. 120)

Měřené oblasti:

- **direktivní chování ředitele** – jedná se o autoritativní typ vedení, kde má ředitel rozhodující slovo bez přihlédnutí k názoru ostatních, je velmi náročný na výsledky učitelovi práce
- **suportivní chování ředitele** – jedná se o motivační chování ředitele, kdy je sám vzorem a přihlíží k sociálním potřebám učitelů.
- **angažované chování učitele** – spočívá na úspěších svých žáků, spolupráci s kolegy a celkově si velmi váží své školy.
- **intimní chování učitele** – navazuje na angažované chování z hlediska velmi propojených vzájemných vazeb mezi učiteli, které přechází do osobního přátelství.

- **frustrace učitele** – vyjadřuje opak předchozích metod učitelova chování, nemá dobré vztahy s ostatními učiteli, cítí nadbytek administrativy.

1.7.2. Měření stupně odpovědnosti učitele

Dotazník RSA

Tato metoda je určena pro žáky základních a středních škol. Obsahuje 30 položek, každá nabízí dvě řešení. 15 jich měří faktor R+ odpovědnost za žákovy úspěchy, 15 položek pak faktor R- odpovědnost za žákovy neúspěchy. Každá otázka popisuje určitou situaci a ptá se po její příčině. Učitel má, na základě svých zkušeností, vybrat tu příčinu, která ve vyučování obvykle převládá. Svůj názor vyjadřuje číselně tak, že u každé ze dvou nabízených příčin zkoumaného jevu uvede míru jejich vlivu v procentech tak, aby výsledný součet dával 100%. (Lašek, 2001, str. 131)

Autorem tohoto dotazníku (Responsibility for Student Achievement Questionnaire) je americký profesor Thomas R. Guskey. Domnívá se, že pedagog část své odpovědnosti za žáka prožívá a dokáže si tuto část i přiznat. Zároveň nemůže ovlivnit mimoškolní vlivy, které na ně působí. Tento dotazník se výše uvedené snaží zjišťovat. (Lašek, 2001)

2. ŠKOLNÍ TŘÍDA A JEJÍ KLIMA

Klima vzniká odrazem objektivního prostředí v subjektivním vnímání, tudíž se jedná o psychosociální fenomén. Nevzniká samo o sobě, ale vytváří se a též se jedná o dlouhodobý jev.

Učení a chování žáků neprobíhá samostatně, není izolováno od prostředí. Naopak, je ovlivňováno mikrosociálním prostředím, ve kterém se žáci pohybují. Jedná se zejména o prostředí dané třídy ve škole s danou skupinou žáků přibližně stejného věku, s nimiž se žák kamarádí (nebo také nekamarádí), jejichž mínění je pro něj důležité.

2.1. CO JE KLIMA ŠKOLNÍ TŘÍDY?

Klima společně vytvářejí všichni žáci, kteří docházejí do konkrétní školní třídy, ale také skupiny žáků, na které se třída většinou rozděluje a žáci stojící mimo tyto skupiny, jednotliví žáci a samozřejmě také učitelé vyučující v konkrétní třídě.

Termín **klima třídy** zahrnuje:

- Obsahově – ustálený způsob vnímání, hodnocení a reagování všech výše zmíněných aktérů na to, co se ve třídě děje, nebo co se dříve stalo, či co se očekává, že se odehraje. Důležité však je, jak klima vnímají ti, kteří se ho přímo zúčastňují, ne jaké klima objektivně je.
- Časově – jsou to jevy dlouhodobé, jsou typické pro konkrétní školní třídu a její učitele, mohou trvat i několik měsíců až let.

Učitelé si uvědomují, že každá třída, ve které vyučují, se během hodiny i o přestávkách chová jinak, že průběh hodiny se stejnou učební látkou může být v každé (byť paralelní) třídě jiný. Bylo by nemožné, najít dvě stejné třídy, které by na učitelovu práci reagovaly stejně. Do jedné třídy chodí učitel rád, do jiné velice nerad a toto se může lišit u jednotlivých učitelů, neboť stejná třída reaguje odlišně na různé učitele. Každá třída má totiž své zvláštnosti, vytváří zvláštní klima pro učitelovu práci. Toto si většinou učitelé vzájemně sdělují a vytvářejí tak nevědomky „pověst třídy“ v učitelském sboru.

Žáci ze zkušeností vědí, že každý učitel se v jejich třídě chová jinak, že hodina se stejnou látkou proběhne s různými učiteli různě, i kdyby měli stejnou aprobaci. Žáci si také uvědomují, že každá třída, kterou navštěvovali, se chová jinak vůči svým členům. Do některých tříd se žáci těší, cítí se tam velmi dobře a je jim líto,

když ji musí opustit s koncem školní docházky. Existují však i třídy, ve kterých jsou někteří žáci nešťastní, zažívají posměch, napadání, mají strach mezi tyto spolužáky chodit.

V souvislosti s klimatem třídy se užívá i několik dalších termínů, které je nutno osvětlit. Umožňují rozlišovat sociálně psychologické jevy podle jejich rozsahu, proměnlivosti, délky trvání a obecnosti.

PROSTŘEDÍ

– zahrnuje prostředí školy z hlediska umístění v daném regionu, typu školy, z hlediska architektonického, dále vybavení školy a hlediska norem osvětlení, vytápění větrání apod.

ATMOSFÉRA

– je odrazem naladění ve třídě v průběhu hodiny, při písemných pracích, zkoušení, při pololetním a závěrečném hodnocení, závěrečných zkouškách, maturitních zkouškách.

SOCIÁLNÍ KLIMA

– zahrnuje dlouhodobé jevy, jsou po několik měsíců i let typické pro konkrétní třídu a učitele. Vytvářejí je všichni žáci a učitelé v určité třídě, skupinky, na které se třída rozpadá, jednotlivci. Také učitelský sbor na dané škole a jednotliví učitelé, kteří vstupují do určité třídy. Sociální klima třídy je ovlivňováno také širšími jevy, jako je klima školy a sociální klima učitelského sboru.

V užším pojetí představuje interakci učitelů a žáků, jejich prožitky ve třídě z hlediska emočního a sociálního.

2.2. Vznik specifického klimatu třídy

Odborníci soudí, že klima třídy ovlivňují nejpodstatnějším způsobem učitelé, kteří v dané třídě vyučují, neboť učitel může svými vlastnostmi a svou rolí, kterou ve vyučování má, významně klima třídy vytvářet.

Jiní autoři nejsou jednotní v názorech na to, kdo je zdrojem klimatu ve třídě. Někteří se domnívají, že hlavním zdrojem jsou žáci, že zejména oni klima své třídy vytvářejí.

Mechanismy ovlivňující klima ve třídě jsou zejména:

➤ Vyučovací a komunikační a postupy učitele

V komunikačním chování jednotlivých učitelů existují značné rozdíly. Každý učitel používá své vlastní způsoby komunikace se žáky, některý mluví v hodině často, jiný hovoří méně, některý žáky často chválí a jiný je často napomíná. Učitel tímto svým chováním vytváří specifické komunikační klima, má vliv na charakter celého života ve třídě.

Můžeme rozlišit dva základní typy komunikačního klimatu třídy:

- a) Suportivní komunikační klima (podpůrné, vstřícné) – jeho účastníci se navzájem respektují, sdělují si otevřeně své pocity, potřeby, názory, přání.
- b) Defenzivní komunikační klima (obránné) – účastníci tohoto klimatu spolu soupeří, své pocity a názory se bojí vyslovit nahlas, skrývají.

Během své pedagogické praxe si učitel vytváří určitý osobitý styl komunikace se žáky, který se s přibývajícími lety praxe příliš nemění.

➤ Učitelovi preference

Je naprosto přirozené, že učitelé se nemohou ubránit tomu, aby některé žáky měli ve větší oblibě. Učiteli jsou někteří žáci sympatičtější, zdají se mu schopnější. Postoj učitele k žákům určujeme jako zvýrazněnou zaměřenost.

Tito žáci se stávají častěji předmětem učitelova zájmu. Učitel tak hodnotí žáky intuitivním způsobem a nemá čas ani kvalifikace pro diagnostiku osobnosti každého jednotlivého žáka.

➤ **Struktura participace žáků na vyučování**

Strukturou participačních aktivit žáků je také ovlivňováno klima ve třídě. Především tím, jak často se žáci zapojují do vyučovací hodiny, jak jsou aktivní, někteří méně či vůbec. Participace každého žáka je odlišná, v reálném vyučování jsou některé činnosti prováděny celou třídou, skupinou nebo jen některými žáky.

Míra participace jednotlivých žáků je ovlivňována různými vlivy:

- **počtem žáků ve třídě:** Při menším počtu žáků učitel lépe a častěji komunikuje se žáky než, je-li žáků ve třídě mnoho

- **preferencí učitele k jednotlivým žákům:** Učitelé mají různé postoje orientace ke svým žákům a tím jim dávají rozdílné možnosti k participaci

- **komunikací v závislosti na pohlaví:** Učitelé odlišně komunikují s dívkami a chlapci, například učitelky se častěji dostávají do konfliktu s chlapci, častěji chválí dívky než chlapce, učitelé muži méně často odlišují komunikaci v závislosti na pohlaví žáků

- **lokalizací žáků ve třídě.** Ve třídě vznikají tzv. *akční zóny*. Učitelé se častěji obrací na žáky v předních lavicích

➤ **Sebesplňující předpověď**

Tento pojem vyjadřuje, že domněnka o budoucím výkonu jedince (ať už správná či nesprávná) se může skutečně splnit, jestliže jedinec této domněnce věří a je v ní často utvrzován. Například někteří učitelé svým žákům často opakují svůj názor, že nejsou schopni zvládnout určité učivo či úkol.

Tito žáci se mohou po čase začít skutečně projevovat jako neúspěšní, protože učitelově domněnce nevědomky uvěří a začnou své chování orientovat na to, že

jsou neúspěšní a nemají šanci, čímž potvrdí učitelovu domněnku a učitel podle toho s nimi bude jednat.

-

2.3. Učitel, třídní učitel a klima třídy

Učitel jeden z tvůrců klimatu ve třídě vykonává přímou a nepřímou pedagogickou činnost. Má splňovat odborné a pedagogické požadavky pro výkon tohoto povolání a poslání. Předává vědomosti a znalosti nejen ze své aprobace a vyučovaného předmětu, ale vůči žákům vystupuje jako osobnost s vysokými morálními hodnotami, kterými působí na osobnostní rozvoj žáků.

Kvalita osobnosti učitele se projevuje přímo ve třídě, ve vztahu učitel – žák, jejich vzájemné komunikaci, otevřenému vztahu, důvěřivosti a vřelosti.

Důvěra mezi učitelem a žákem je základním předpokladem příznivého klimatu ve třídě.

Osobnost učitele se projevuje v profesionálním řízení a organizování výuky, uplatňování nových forem výuky, inovací, stylem řízení a přizpůsobováním výuky potřebám žáků.

Role třídního učitele má svá specifika. Třídní učitel není jen učitelem svého předmětu, ale se svojí třídou řeší problémy výchovné, učební, osobní. Proto musí být tento vztah založen na důvěře. Třídní učitel a žáci se zpočátku poznávají a jejich vztah se utváří. Jsou mezi nimi situace příjemné i nepříjemné a právě třídní učitel je musí zvládat a umět na ně reagovat

Třídní učitel poznává své žáky a také jejich rodinné zázemí. Komunikuje s rodiči a případně sourozenci, kteří mohou navštěvovat školu. Spolu se třídou organizuje různé akce (výlety, školy v přírodě, zájmovou činnost).

Často také nahrazuje rodiče, nebo nepřímo plní úlohu jednoho z rodičů, žáků z neúplných rodin. Někteří žáci se mu svěřují s velmi citlivými problémy, které musí umět řešit. Na základě poznání své třídy může následně ovlivňovat klima ve třídě.

2.4. Osobnost žáka

Ve věku 6-7 let se mění role dítěte a vstupem do školy se stává žákem.

Mění se jeho každodenní život, do kterého vstupuje prostředí školy se všemi svými specifiky (nové prostředí, noví učitelé, žáci, nový režim, nové povinnosti)

Kromě rodičů začíná být jeho život řízen dalším činitelem a to učitelem. Doposud prožíval své dětství v rodině, mateřské škole a nyní vstupuje do školy, kde bude prožívat další část svého dětství a dospívání.

Utváří si svoji osobnost. Důležitým faktorem pro to, aby se nadále pozitivně rozvíjel a seberealizoval, je to, aby se do školy žák těšil, nejen do školy jako prostředí, ale především na učitele a spolužáky.

Vzájemná úcta mezi těmito tvůrci klimatu přispívá k pozitivnímu klimatu ve třídě.

2.5. Co ovlivňuje klima třídy

Na motivaci žáků a na jejich postoj k učení má zásadní vliv klima třídy. Může být ovlivňováno, ale jen do jisté míry. Ovlivnit jej ve všech jeho složkách stejným dílem nelze bez spolupráce všech aktérů. Jedná se o záležitost dlouhodobějšího časového horizontu.

K úspěšnému učení žáků a vytvoření cílevědomého klimatu je nutné být zaměřen na úkol. Mezi nejefektivnější využití učebního času patří věnování pozornosti organizaci hodiny, důsledné sledování pokroku žáků a v neposlední řadě včasné zahájení vyučovací hodiny. Tyto složky udrží žáky v aktivitě a bude zajištěn plynulý průběh vyučování.

Je důležité se zaměřit na cílevědomost. Pro takové klima je charakteristická spolupráce, důvěra, uznání autority učitele a vytváří se klima příznivé pro práci a úspěšné učení.

Zadávání úkolů a pomoc při jejich plnění by měl učitel vést tak, že si žák může prožít pocit z vlastního úspěchu. Selhání v učení je náročné i citově. Je velice důležité jak učitel hodnotí pokroky žáků a jak přistupuje k jejich chybám. K žákovi, který opakovaně musí učitel přistupovat bez poznámek, které by mohly

nepříznivě ovlivnit jeho sebedůvěru. Pokud by se tak stalo, žák zanechá veškeré snahy a stáhne se do ústraní, aby se bránil proti možnému zraňování učitelem.

Jedním ze základních vlivů na klima třídy je sebeúcta žáků, která je podmíněná způsobem jednání učitelů s nimi. Pokud učitel má motivující, kladné a pochvalné poznámky, dokážou si žáci lépe budovat sebeúctu.

Ke klimatu třídy patří také pořádek ve třídě, výzdoba třídy, nástěnky, čistota a útulnost. Tyto aspekty napomáhají k pozitivní práci žáků.

2.6. Zkoumání klimatu třídy

Mnohé potíže žáků se školním prospěchem a s chováním nelze dobře diagnostikovat, tím méně napravovat, pokud nejsou k dispozici údaje o klimatu třídy, kterou daní žáci navštěvují. Jako příklad jmenujme třídy, kde fyzicky slabší nebo odlišní žáci trpí agresivitou spolužáků, nebo vyučující, jejichž negativní působení na žáky vyvolává psychické poruchy.

Ke studiu klimatu školní třídy je v současné době předkládáno několik přístupů, např.

A) Školně-etnografický přístup

Objektem studia je školní třída, učitelé a každodenní život školy. Zkoumáme, jak klima funguje, jak jej vnímají a svými slovy popisují jeho aktéři.

B) Sociometrický přístup

Objektem studia není učitel, ale školní třída jako sociální skupina. K výzkumu se používá například sociometrický dotazník(zkratka SORAD). Výzkumník zjišťuje, jak je třída strukturována, jestli se její struktura mění, jak se vyvíjejí sociální vztahy a jaký mají vliv na předpoklady žáků.

C) Organizačně-sociologický přístup

Objektem studia je organizační jednotka, jednak jako celek třídy jako skupina, ale také učitel v řídicí pozici. Zájem výzkumníka je zaměřen na způsob a rozvoj týmové práce v hodině včetně prostoru pro vzájemnou komunikaci. Výzkum se provádí standardizovaným pozorováním.

D) Interakční přístup

Hlavní zájem je kladen na interakci mezi učitelem a žáky v průběhu hodiny. Metodou pro zkoumání je standardizované pozorování, později také počítačové metody, popis a rozbor nahrávek interakce.

Poznatky získané při výzkumu klimatu třídy lze využít například:

- ovlivnění klimatu třídy
- zjištění rozdílů mezi školami (státními x nestátními, městskými x venkovskými)
- prostý popis klimatu ve třídě z pohledu žáků
- porovnání názorů žáků a učitelů na klima dané třídy
- zjištění působení klimatu třídy na osobnost žáka i učitele
- srovnání aktuálního stavu klimatu s přáním žáků
- zjištění rozdílů mezi učiteli vyučujícími v téže třídě

2.7. Zahraniční metody zkoumání třídního klimatu a jejich uplatnění u nás

Podle Laška (2001) se nedá říci, že by klima třídy bylo v České republice systematicky zkoumáno. Této problematice se věnují spíše v zahraničí – a to především v Austrálii a USA.

Dotazník MCI

Dotazník MCI, neboli My Class Inventory (short form), patří do metod, které byly vytvořeny pro poznávání klimatu tříd na základní škole. Jeho autory jsou australané B.J.Fraser a D.L.Fisher (1986). Tento dotazník, který je rozšířen v různých zemích světa, se používá k výzkumu i k praktickému využití pro žáky 3. – 6. tříd základních škol. Do české podoby se dostal díky J. Laškovi, který jej spolu s J. Marešem nazval metodou „Naše třída“.

Dotazník MCI vznikl zjednodušením rozsáhlého dotazníku LEI (Learning Environment Inventory), který byl určen pro střední školy a jehož autory byli Fraser, Anderson a Walberg (1982). Dotazník má dvě formy: Aktuální, zjišťující současné klima třídy, a Preferované, zjišťující přání žáků, vztahující se ke klimatu jejich třídy. Metoda obsahuje 25 položek, jimiž zjišťuje 5 proměnných klimatu ve třídě základní školy: (Lašek, 2001, str. 53-54)

- *Spokojenost ve třídě*
- *Třenice ve třídě*
- *Soutěživost ve třídě*
- *Obtížnost učení*
- *Soudržnost třídy*

Dotazník CES

Patří mezi nejužívanější dotazníky zjišťující klima třídy. Českou verzi vytvořil opět J. Lašek. Dotazník CES (Classroom Environment Scale), vytvořený E.J.Trickettem a R.H.Moosem v USA v 70. letech (Trickett, Moos, 1973), prodělal zajímavý vývoj. (Podle Laška, 2001). Původní dotazník byl příliš rozsáhlý, proto byl v roce 1974 revidován. Pro praktické účely byl však i tento dotazník příliš dlouhý a proto Australané Fraser a Fisher (1982) dotazník opět redukovali. Tato konečná verze (1986) se velmi ujala v řadě zemí. Fraser a Fisher zároveň vytvořili novou formu dotazníku CES, ve které se studenti vyjadřují k preferovanému klimatu třídy neboli k tomu, co by si buď přáli anebo nepřáli, aby se v jejich třídě odehrávalo. (Lašek, 2001)

Dotazník má dvě formy: Aktuální a Preferované a je určen žákům 7. a 8. tříd základních škol a studentům 1.- 4.ročníků středních škol.

Zaměřuje se na:

- *Angažovanost žáka, jeho zaujetí školní prací*
- *Vztahy mezi žáky ve třídě*
- *Učitelovu pomoc a podporu*
- *Orientaci žáků na úkoly*
- *Pořádek a organizovanost*
- *Jasnost pravidel*

(Lašek, 2001, str. 74)

Česká verze (přeložená z posledního znění z roku 1986), zkoumá 24 položek 6ti proměnných klimatu středoškolské třídy (viz výše).

Dotazník komunikačního klimatu třídy - CCQ

Tento sedmnáctipoložkový dotazník byl vytvořen v Americe roku 1983 Lawrence B. Rosenfeldem. Jeho úkolem je měřit komunikační klima, které je vytvářeno učitelem ve středoškolské či vysokoškolské třídě.

3. SOCIÁLNÍ SKUPINA

Člověk po svém narození se stává členem skupiny, ve které zůstává po celý život a je pro něj charakteristické jeho chování, myšlení. Formuje své city, vzájemně komunikuje se členy skupiny. Členové skupiny vykonávají společně různé činnosti a dodržují normy.

Sociální skupinu tvoří již dva a více lidí, kteří sdílejí vazby k určité skupině.

Mají mezi sebou silné vazby, které jsou provázány vzájemnou sociální interakcí.

3.1. Druhy sociálních skupin

Podle následujících rozličných kritérií třídíme sociální skupiny:

.

podle druhu a předmětu činnosti:

- rodina – patří mezi tzv. primární skupiny
- výchovná skupina – je zaměřena na vzdělávání
- pracovní skupina – probíhá v ní činnost za účelem výsledku
- hravá skupina – má zábavný charakter a je aktivní
- interakční skupina typická vzájemným sociálním kontaktem

podle pozic členů k individuálním potřebám a širším společenským hodnotám:

- formální skupina – je škola, třída, pracovní skupina, jedná se
- organizovanou skupinu, které stanovují cíle, organizace do kterých spadají

- neformální skupina – členové této skupiny se znají a převládají zde činnosti vedoucí k uspokojování potřeb členů této skupiny
- antisociální skupiny – jsou charakteristické protisociálními cíli, jsou často neformální, například skupina páchající krádeže, ničení majetku

podle velikosti:

- malé sociální skupiny, které obvykle mají 3 - 50 členů, např: rodina, pracovní skupina zájmový kroužek, sportovní oddíl,

- velké sociální skupiny – obvykle se neznají, nekomunikují, každý s každým mají společný cíl, symboly, názory, přesvědčení, např: politické strany a hnutí, zaměstnanci firmy, studenti SŠ, VŠ

3.2. Školní třída

Škola a třída je pro žáky, kteří ji navštěvují místem, kde tráví většinu dne a v příštích letech je jejich druhým domovem. Poznávají nové kamarády a učitele

a žijí ve vzájemné symbióze. Získávají nové poznatky, učí se novým věcem, utvářejí si svoji osobnost.

Odehrává se zde školní život, který jim přináší úspěchy a neúspěchy, vítězství a porážky, radost i smutek.

Ve třídě v žákovském kolektivu se žák naučí kladné i záporné návyky. Naučí se skupinově pracovat, být tolerantní, bude muset zvládnout řadu kompromisů.

Avšak zde na něj číhají i negativní návyky, kterým může podlehnout jako např: (podvádění, lhaní, zapírání, kouření, používání sprostých slov).

3.2.1. Vymezení školní třídy jako sociální skupiny

Třída je sociální skupina. Jedná se o skupinu žáků přibližně shodného věku, kteří se společně vzdělávají ve škole. Tato sociální skupina je tvořena dále menšími skupinami uvnitř třídy. Ty vznikají na základě vzájemných sympatií a zájmů, nebo při řešení skupinových úkolů.

3.2.2. Řád a struktura třídy

Skupina, v našem případě třída, má určitý řád. Základním řádem ve skupině je školní rozvrh, školní řád, klasifikace. Jedná se o primární řád, kterým se řídí celá skupina. Komunikace mezi žáky je formou neformálního řádu.

Skupinové normy určují vhodnost a nevhodnost určitého chování. Pokud členové skupiny nedodržují tyto normy, skupina na něj začne vyvíjet tlak. Zpočátku jde o přemlouvání, přesvědčování až kritiku jedince, v krajním případě přímé nebo fyzické napadání.

Pokud jedinec nereaguje, skupina jedince izoluje nebo vyloučí.

Ne všichni členové skupiny respektují normy, ale chovají se individualisticky.

Třída je utvářena mnoha faktory. Třídu utvářejí žáci a učitelé společně s prostředím. Z toho vyplývá, že třída je složitý sociální útvar.

Školní třída má vnitřní a vnější strukturu, která se vyvíjí a mění.

Vnější struktura je dána organizační soustavou a vzdělávacím programem školy.

Vnitřní soustava se týká utváření sociálních pozic a rolí a je dána společensky.

Dítě, které ve věku 6-7 let vstupuje do školy, přichází z různých rozdílných sociálních poměrů. V dnešní době jsou velmi rozdílné sociální, kulturní a ekonomické poměry.

Tím, že dítě tráví ve škole většinu dne, naplňuje tím své sociální potřeby. Potřebu komunikace, potřebu vzájemných vztahů a tím se začleňuje do menších vztahových skupin. Z původní formální třídy se stává neformální třída.

3.2.3. Velikost třídy jako skupiny

Školní třída z ohledu primárního dělení patří mezi malé sociální skupiny. Je charakteristická především intenzivními vztahy mezi všemi příslušníky skupiny. Velikost třídy je posuzována autory několika děl především podle počtu žáků ve třídě, na základě tzv. „početnosti třídy“

Například Hrabal ve svém díle Sociální psychologie pro učitele (2002) předkládá, jen zprostředkovaně, toto rozdělení početnosti tříd:

- třídy velmi malé (15 – 16 žáků)
- třídy početnější (23 – 30 žáků)
- třídy početné (nad 30 žáků)

Další dělení pak nabízí Linková:

- třídy méně početné (do 17 žáků)
- třídy střední velikosti (18-25 žáků)
- třídy velké (nad 25 žáků)

(Linková, 2003)

Způsob organizace vzdělávání v méně početných třídách a velkých třídách je odlišná. V malých třídách se učitel všem věnuje žákům více a může lépe uplatnit individuální přístup. Učitel do větší hloubky pozná žáky, lépe plánuje výuku.

V menší třídě lépe učitel plní nároky na žáky.

Málopočetná třída umožňuje lepší kontakt učitele s žáky především ve výuce cizích jazyků, laboratorních cvičení, tělesné výchovy a dalších praktických cvičení.

Menší třídy neumožňují tolik možnost kolektivní práce a naopak ve velkých třídách dochází k davové práci.

V méně početných třídách se žáci cítí lépe, jsou spokojenější, nehrozí riziko vytváření dalších skupin,

3.2.4. Typologie tříd

O ověření a vytvoření typologie tříd bylo, neboli existuje již mnoho pokusů. Důležité je, jaký poměr charakteristik pokládá autor za základní.

Západoněmecký psycholog Ruppert považuje působení učitele za důležitý diferencující faktor. (Hrabal, 1989)

Z tohoto hlediska rozděluje třídy na:

- **múzická“ třída** – zaměřena na vědu či umění, podstatu tvoří klid, zrání, tvořivost. Třída individualit.
- **třídy vyrovnaných výkonů** – vznikají tehdy, pokud učitel dbá pouze na to, co je dáno osnovami, postupuje vpřed stejným tempem, všem předkládá totožné učivo.
- **„rutinně“ vedená třída** – naprosto racionalizovaná, není zde prostor pro otázku, přemýšlení či údiv.

Třída, která by byla ideální kombinací výše uvedených charakteristik, je dle Rupperta typově smíšenou třídou.

Třída, ve které je velmi málo energie a je v ní nekompromisní řízení učitele, je dle Rupperta označována třídou pedagogicky problémovou, tedy „**poslušnou třídou**“.

Dalšími pedagogicky problémovými třídami jsou podle autora třídy „**indolentní**“. V těchto třídách lze nalézt žáky s absolutním nezájmem o vzdělání a školu, potažmo i o celou třídu, které jsou charakterizovány žáky bez naprostého zájmu o školu a vzdělávání, třídy „**Klackovité**“ třídy se prezentují negativním chováním a „**hysteroidní**“ třídy, jež bývají mnohdy třídami dívčími. Zde je velmi často zaznamenána vzájemná vnitřní nevraživost, pomlouvání, faleš a vyznávání povrchních hodnot.

Tato typologie jistě obsahuje mnoho bystrých postřehů, avšak nejsou zde plně vzaty v úvahu hlavní charakteristiky třídy, zejména psychologicky sociální, a také je zde důrazně poukazováno na „svobodný rozvoj“ individua.

Další klasifikací tříd jako sociálních skupin je třídění podle Petrovského a Špalinského (Hrabal, 1989). Poměr neformálního a formálního složení třídy, osobních a skupinově kooperativních vztahů.

Skupiny, tedy i třídy, se podle vztahů těchto dvou složek mohou zařadit mezi **difúzní**, které nemají trvalou vnitřní organizaci ani společný obsah aktivit. Dalším typem jsou třídy **asociační**, jež mají naznačenou vnitřní strukturu a převahu interindividuálních vztahů sympatie a antipatie, s vysokou kohezí.

Dále existují skupiny **kooperativní**, se společnými cíli a činnostmi a vyvinutou neformální strukturou, v nichž emocionální vztahy jsou silné a autonomní, a konečně **kolektiv**, kde pozitivní interpersonální vztahy jsou vázány na kooperaci skupiny při plnění společensky hodnotných úkolů. (Hrabal, 1989, str. 153)

V. Hrabal a J. Lukeš (in Hrabal, 2002) se pokusili vytvořit typy tříd statistickým postupem, faktorovou analýzou a to podle pedagogických a skupinových charakteristik. Došli ke zjištění, že se vcelku mnohokrát objevoval typ „**vyrovnaně pozitivní**“ a také „**celkově neuspokojivé**“ třídy.

U obou typů tříd byla zaznamenána podobná úroveň v oblasti interpersonálních a skupinových vztahů, školní úspěšnosti, studijního úsilí i chování. **Pozitivně vyrovnané třídy** se častěji objevovaly v prvních ročnících, a to víceméně přechodně. Mezi další typ můžeme zařadit třídy „**spontánně snaživé**“.

Učitelé v těchto třídách velice kladně a pozitivně ocenili chování žáků, jejich studijní výsledky a téměř zanedbané množství zameškaných hodin. Emocionální atmosféra třídy, stejně tak jako úroveň interindividuálních vztahů byla v těchto třídách na rozličné, spíše však na nižší úrovni.

Pravděpodobně se nepodaří uvést celkovou sumu typologií tříd. Nicméně lze třídu popsat ze dvou základních aspektů:

- Podle vývoje třídy jako sociální skupiny
- Realizace výchovných a vyučovacích metod ve vzájemné shodě či

3.2.5. Pozice a role žáka ve třídě

Každý žák má svoji určitou roli a pozici ve třídě, která je dána strukturou třídy a v průběhu vzdělávání se může měnit. Žáci se během vzdělávání vyvíjejí, utváří se jejich osobnost a začleňují se do třídy jako skupiny.

Pozice a role žáka není stabilní, neboť se mění v průběhu školní docházky, taktéž se mění struktura skupiny a to je důležitý diagnostický ukazatel stavu skupiny. Jedinci ve třídě zaujímají různou pozici a roli, která je ovlivněna spolužáky a celkovou atmosférou ve třídě.

Každý žák je individualitou, která se v průběhu vzdělávání mění a proto na zařazení žáka do určité role a pozice musíme nahlížet individuálně z hlediska individuálních charakteristik žáků a brát v úvahu aktuální situaci ve skupině.

Kategorie pozic, které vytvářejí strukturu třídy, jsou různé z pohledu několika autorů.

- pozice podle obliby a citového přijetí spolužáky
- z hlediska kompetencí a výkonnosti
- pozice podle vlivu na řízení skupiny

Takovéto pozice nejsou na sobě závislé, ale vzájemně se ovlivňují.

Kompetence žáka

Pozice kompetence žáka je dána znalostmi a vědomostmi, které jsou hodnoceny známkami. Znamky jsou nástrojem hodnocení kompetencí a celkového prospěchu.

Známky žáka zařazují do určité pozice ve struktuře třídy. Tato kompetence platí především v nižších ročnících, časem a vývojem žáka se význam známek potírá a pozice žáka se formuje podle jeho celkového rozhledu, vyspělosti a dovedností. Prospěch žáka nejvíce vypovídá o jeho kompetencích.

Pokud má žák horší prospěch a celkově nižší kompetence, hůře zaujímá pozice v dalších dvou pozicích a to vlivu a oblibě.

V počátečních fázích nižší pozice žáka vlivem nízké kompetence snižuje i pozici vlivu a obliby. S rozvojem žákovy osobnosti ve vyšších ročnících kompetenci založené na prospěchu konkuruje žákova zdatnost.

U chlapců se jedná především o fyzické vybavení spojené často se sportovními výkony. U děvčat je to například jejich umělecké nadání (hudba, tanec, přednes, zpěv, oblékání).

Vliv žáka

Jak působí žák na činnost spolužáků a celé třídy a jak ovlivňuje interakci, vyjadřuje pozice podle vlivu.

Tato pozice je objektivně měřitelná v případě, že učitel se aktivně účastní života ve třídě i při mimoškolních aktivitách a to bezprostředním pozorováním. Na základě tohoto pozorování zjistí danou pozici žáka ve třídě. Čím častější a pravidelnější styk se třídou má, tím objektivnější zaujme stanovisko.

Učitel, který nemá možnost pozorování, pouze dedukuje pozici žáka ve třídě, může dojít ke zkreslené diagnostice zařazení žáka do určité pozice.

Podle jiného autora jsou určujícími faktory na vliv žáka zdatnost, moc, motivační schopnosti a dovednosti.

Zdatní žáci se stávají vzorem pro ostatní spolužáky, poskytují jim rady a pomáhají ostatním. Někdy však může dojít i k opačné situaci a to negativním reakcím především u méně zdatných žáků.

Moc je určena učitelem v rámci školní instituce. Je důležitým zdrojem vlivu.

Mocí je charakterizována skupina, zákonitosti skupiny. Kdo má moc uděluje odměny, ukládá tresty, a může delegovat část své moci na ostatní členy skupiny.

Motivační schopnosti a dovednosti se projevují ve schopnosti řídit spolužáky, ovlivňovat je, ale také seberealizaci a prosazení se v kolektivu třídy. Tato pozice podle vlivu vyjadřuje charakteristiku členů a jejich role ve skupině.

Obliba žáka

Do jaké míry je žák oblíben či neoblíben, zaujímá pozici ve skupině. Jedná se o emocionální hodnocení, na jehož základě je jedinec přijat nebo nepřijat ostatními. Pozice dle obliby charakterizují např: jeho popularita, sympatie.

Obliba prolíná vzájemnými vztahy v kladném i záporném duchu.

- *oblíbení, přijatí* – jsou s ostatními v kontaktu, jejich přítomnost ostatní vyhledávají
- *neoblíbení, odmítnutí* – ostatní se jim vyhýbají, tyto jedinci nejsou přijati, bývají odmítáni

Při zkoumání obliby žáků učitel vychází z celkového pozorování třídy se zaměřením na komunikaci mezi žáky, jak se vytváří přátelské dvojce nebo skupinky žáků, kdo s kým sedí, kdo s kým se stýká i mimo vyučování

.

Někteří žáci se však mohou projevovat s omezenou potřebou sociálního kontaktu. Jedná se o tzv. introvertní jedince, u kterých lze špatně rozpoznat, který ze spolužáků je oblíben.

Původ oblíby můžeme charakterizovat:

1. sociabilitou – tj. charakteristickou vyspělostí jedince v činnostech
2. zdatnost, kompetence, prestiž – jedinec může svým chováním podporovat či nepodporovat ostatní v závislosti na tom, zda je oblíben či neoblíben
3. vnější vzhled ač se tento faktor může zdát nevýznamný, pohlednější jedinci jsou ve větší

Významné kombinace pozic

Každý žák zaujímá ve třídě pozici, která je v průběhu vzdělávání stabilní nebo se může měnit

Podle Hrabala, vznikají různé kombinace pozic na základě vlivu, výkonnosti a oblíby žáka.

Příklady kombinací pozic:

- oblíbený žák s malým vlivem
- méně oblíbený žák s velkým vlivem
- žák ve vedoucí pozici
- žák v nevýrazné pozici
- izolovaný žák

- neoblíbený žák, s malým vlivem a nízkou úspěšností

Oblíbený žák s malým vlivem

Tato kombinace pozic se projevuje u žáků, kteří jsou oblíbeni, jsou veselí, mají pozitivní náladu, pomáhají ostatním, jsou spolužáky přijímáni a pozitivně hodnoceni.

Přesto mají malý vliv na skupinu. Nejsou vůdčími osobnostmi ve třídě. Méně se podílejí na organizaci skupiny jako celku, nepodílí se na tvorbě norem a pravidel skupiny. Jsou sice vzorem, podněcují skupinu, mají vliv na soudržnost skupiny, ale nejsou vůdci skupiny.

I když mají, tito žáci převážně kladné vlastnosti, může být tato pozice posuzována jako jednostranná z hlediska morálního a sociálního vývoje. Seberealizace žáka se může omezit.

Méně oblíbený žák s velkým vlivem

Tato kombinace je charakterizována tím, že i méně oblíbený žák ovlivňuje organizaci a vývoj ve třídě. I méně oblíbený žák může mít vedoucí pozici v třídě a může ovlivňovat vzájemné vztahy ve třídě.

V tomto případě nastávají situace, kdy tento méně oblíbený jedinec může spoluvytvářet normy skupiny a sám je nedodržuje, a přesto má vliv. I když není tak oblíben, ovlivňuje vztahy ve třídě a celkový stav třídy.

Tato pozice je důležitá také pro učitele z hlediska poznání třídy a jejího vedení. Tyto rozdíly ve vztahu malá oblíbenost a velký vliv ukazují do jisté míry na neharmonický sociální vývoj jedince a problémy, které způsobuje ve skupině.

Takovýto jedinec má sklony k tzv. vůdčímu řízení, které není vhodné pro skupinu jako celek. Mohou vznikat konfliktní situace, vůči slabým a závislým žákům může být používán psychický případně fyzický nátlak.

Žáci v této kombinaci pozic neváhají k prosazení svých zájmů použít všech prostředků včetně trestů, sankcí až násilí.

Členové skupiny mohou pak takovému jedinci vzdorovat, odmítat jeho názory až mít k němu odpor.

Žák ve vedoucí pozici

V kombinaci vlivný a oblíbený žák i při různém stupni školní úspěšnosti, se může takový jedinec dostat do vedoucí pozice.

V této vedoucí pozici se jedinci stávají spolutvůrci norem, cílů a hodnot skupiny. Ovládají názory dalších členů skupiny a zaujímají postoje k celkovému klimatu školy a třídy (vztah k učitelům, spolužákům a vzdělávání).

Tito jedinci, jsou v učení úspěšní, mají kladný vztah ke škole a učení, přispívají k dobrému klimatu ve třídě.

Obliba může být v této kombinaci porušena při dlouhodobém působení ve vedoucí pozici nadměrným růstem sebevědomí.

Žák v nevýrazné pozici

Tato skupina žáků bývá nejpočetnější a je nazývána tzv. "středem třídy". V této skupině jsou žáci průměrní, kteří jsou z hlediska oblíbenosti přijatí a z hlediska vlivu méně výrazní. Obě tyto dimenze nejsou příliš odlišné.

Z hlediska sociálního a vzdělávacího tito jedinci splňují požadavky skupiny. V průběhu vzdělávání musí být učitel připraven na možné změny v jejich chování a co nejvíce používat diagnostických prostředků k odhalení případného nebezpečí

Izolovaný žák

V této pozici je žák, který není vnímán skupinou, nebo jen izolovaně. Kontakt je pouze jednostranný nebo omezený.

Přestože není odmítnut skupinou, musí se mu učitelé věnovat, aby tato izolace nebyla vnímána jako odmítnutí.

Izolovaný žák může být např. nový žák, který do třídy přišel z jiného prostředí a potřebuje více času na začlenění do nového kolektivu, kde si musí utvořit svoji pozici. Nejedná se jen o přechod do jiného prostředí, ale především i o to, jak je žák vyspělý osobnostně.

Příčinou izolovanosti také může být snížená potřeba žáka sociálního kontaktu. Tito žáci jsou v kolektivu většinou tolerováni.

Izolace může být nebezpečná pro další vývoj žáka a může ovlivnit i výchovu.

Neoblíbený žák, s malým vlivem a nízkou úspěšností

Žáci v této poslední uváděné kombinaci jsou špatně přizpůsobiví, zpravidla vývojově opoždění a špatně se adaptují do prostředí třídy. Třída často tyto jedince odmítá a to se projevuje na jeho negativním vývoji.

Na tuto pozici, která je omezuje, žáci reagují různými způsoby od používání nevybíravých, vulgárních slov, nevhodnými gesty a nevhodnou mimikou až po fyzickou agresivitu.

Tyto projevy vedou k tomu, že takoví jedinci jsou odmítáni skupinou, snižuje se jejich obliba, avšak určitý malý vliv u nich zůstává. Tito jedinci mají určité handicap např. ve fyzické a emoční stránce. Negativně reagují na spolužáky ale i na vlastní nedostatky.

Tito slabší žáci však mohou mít velmi dobré mravní vlastnosti a sociální cítění, které jsou však zastíněny menší schopností sociální interakce, empatie a navazováním vztahů.

Snížená výkonnost těchto žáků ovlivňuje záporně pozici jak z hlediska obliby, tak vlivu.

Praktická část

1. CÍLE VÝZKUMU

V teoretické části této diplomové práce jsem se zabývala mj. sociálními vztahy ve třídě, žákem, školní třídou, činiteli ovlivňující třídní klima.

Praktickou část chci zaměřit na školní třídu, která často vznikne úplně náhodným způsobem. Následně funguje několik let, kdy v této době probíhá velmi zajímavý vývoj vztahů mezi žáky. Vzniká v ní specifický sociálně psychologický jev – sociální klima školní třídy.

Cílem tohoto výzkumu zjistím vývoj sociálních vztahů v jedné třídě v časovém období dvou let, konkrétně ve čtvrtém a pátém ročníku. Ze dvou důvodů jsem si záměrně vybrala čtvrtou a pátou třídu, neboť ve škole, kde jsem působila jako třídní učitelka, je 1. až 4. třída umístěna v jedné budově a 5. až 9. třída ve druhé budově, kde již žáci třídy přijdou do kontaktu se staršími a vyzrálejšími žáky školy.

Druhým podstatným důvodem je, že v 1. až 4. třídě působí vždy v dané třídě (kromě učitelky anglického jazyka) na všechny vyučující předměty třídní učitelka. V 5. třídě již žáci podléhají režimu druhého stupně, kdy je vyučuje již celá řada učitelů a ve většině případů zde třídní učitelka vyučuje pouze jednu vyučovací hodinu týdně. Zjištění podpořím výzkumnými daty, získanými několika druhy šetření.

Dotazníkem s názvem Naše třída (v původní australské verzi MCI) a rozhovory mezi žáky budu v prvním výzkumném šetření zjišťovat, jak žáci vnímají klima třídy z důvodu přechodu z jedné budovy školy do druhé a z důvodu většího počtu vyučujících ve třídě.

Ve druhém výzkumném šetření se zaměřím na rozhovory s učiteli v páté třídě za účelem zjištění, jak se žáci přizpůsobili novým podmínkám pro utváření sociálních vztahů a vazeb.

2. VÝZKUMNÉ METODY

Pro získání potřebných dat použiji kombinaci několika dat.

2.1. Standardizovaný dotazník Naše třída (MCI)

Dotazník Naše třída je určen pro žáky 3., 4. a 5. tříd. Nabízí 25 otázek s 5 kategoriemi proměnných. Každá odpověď ANO se skóruje 3 body, odpověď NE 1 bodem. Výjimkou jsou otázky se symbolem R, které se skórují opačně. Pokud žák označí obě varianty nebo odpověď neoznačí, popř. je údaj nečitelný, získává 2 body.

Aktuální stav (klima) ve čtvrté a následně páté třídě základní školy bude ve dvou časových úsecích zkoumáno tímto dotazníkem.

2.2. Rozhovory se žáky – ve čtvrté, později páté třídě

Pro další zjištění sociálního klima ve třídě jsem použila metodu rozhovoru. Co je metoda rozhovoru? Bezprostřední forma dotazování založena na přímé ústní komunikaci mezi výzkumným pracovníkem na straně jedné a zkoumanou osobou na straně druhé.

Výhodou této metody je jako jedna z možností osobní kontakt se zkoumanou osobou. Na druhou stranu to má i své nevýhody spočívající především v nízké ověřitelnosti údajů nebo obtížnosti záznamu údajů.

Metodologické příručky uvádějí různé způsoby třídění rozhovorů, např:

- a) Standardizovaný, nestandardizovaný
- b) Řízený, volný
- c) Individuální, skupinový

d) Strukturovaný, nestrukturovaný, polostrukturovaný

Způsoby, které jsem použila při rozhovorech, řadíme do skupiny nestandardizovaných, polostrukturovaných a individuálních rozhovorů. V rozhovorech jsem se zaměřila na vztahy mezi spolužáky, včetně toho, jak se žáci cítí ve třídě.

2.3. Rozhovory s učiteli páté a čtvrté třídy

Rozhovory, stejně jako rozhovory se žáky, jsem vedla nestandardizovaně, polostrukturovaně a individuálně. Převážně mě zajímaly postřehy a zkušenosti učitelů s žáky 4. a 5. třídy.

Zajímalo mě, jak učitelé vnímají například vztahy mezi žáky opačného pohlaví, sebevědomí žáků a adaptace žáků 5. třídy, kdy žáci přichází do kontaktu se staršími a vyzrálejšími žáky školy.

3. Výzkumný vzorek

3.1. Výzkumný vzorek - popis

V prosinci 2014 jsem realizovala nejprve výzkum ve 4. třídě. Srovnávací výzkum jsem provedla o několik měsíců později, koncem listopadu 2015. Mým výzkumným vzorkem byla 4. třída, později 5. třída.

3.1.1. Školní třída

Ve školním roce 2014/2015 bylo ve 4. třídě celkem 21 žáků, z toho 11 chlapců a 10 dívek. Třidu převážně tvořili žáci z okolních obcí a spádové oblasti školy.

Dle mého pozorování působila třída přátelsky, kamarádsky, vždy připravena „táhnout za jeden provaz“.

Ve třídě je pouze jeden žák (žák s ADHD), který vyžadoval větší individuální pozornost. Přesto, že měl žák z pedagogicko – psychologické poradny doporučeného asistenta pedagoga, tuto práci vykonávala třídní učitelka.

Ve školním roce 2015/2016 tříděje v páté třídě stejný počet žáků jako byl v předešlém roce, včetně stejného počtu chlapců a dívek.

3.1.2. Učitelé

Do výzkumného šetření bylo zapojeno 8 učitelek, z toho 1 učitelka z prvního stupně, 2 učitelky z prvního i druhého stupně a 5 učitelek ze druhého stupně základní školy.

3.2. Škola a její charakteristika

Výzkumné šetření školních tříd se realizovalo v Základní škole Mělník – Pšovka.

V roce 1797 došlo ke stavbě školní budovy, od roku 1876 se dosavadní dvoutřídku rozšířila na tři třídy a od roku 1885 na třídy čtyři. Roku 1887 zakoupila obec další nemovitost ke vzdělávacím účelům. Představitelé projeví snahu pro otevření páté třídy. K tomu došlo o dva roky později.

Bohužel zprávy, týkající se pšovské školy, končí na počátku druhé světové války. Kroniky z těchto let se nedochovaly a tak osudy školy v tomto období zůstávají zahaleny rouškou tajemství. To platilo i pro první poválečná léta.

Děni školy v padesátých a šedesátých letech 20. století ovlivnila tehdejší ideologie komunismu. Kvýraznějším okamžikům této éry patřila výstavba nové školní budovy v Blahoslavově ulici.

Zlepšilo se životní prostředí školy. Upravilo se okolí školy, zahrada školy, opravila se polytechnická dílna, tělocvična a vybudovaly se nové učebny.

Život školy poznamenaly i srpnové události roku 1968 i následné období normalizace a konsolidace v 70 letech. Proběhla rekonstrukce staré školní budovy v Panešově ulici.

V současné době v budově školy v ulici Blahoslavova je pět kmenových tříd pátých až devátých ročníků. V odloučeném pracovišti v Panešově ulici jsou čtyři kmenové třídy prvních až čtvrtých ročníků a také tři oddělení školní družiny. Součástí školy jsou odborné učebny výtvarné výchovy, pracovních činností, fyziky, chemie, počítačové učebny, jazyková učebna a tělocvična.

U obou budov velice vhodně slouží pro rozvoj tělovýchovy a zdraví hřiště s umělým povrchem. Škola také má svůj vlastní skleník pro výuk zemědělských činností. Během celého školního roku probíhá formou meziročníkové soutěže ve sběru papíru a PET víček. Škola má svoji vlastní knihovnu, kterou žáci využívají i k volnočasovým aktivitám.

Dále je škola zapojena do projektu Adoptce na dálku, ZOO adoptce, hypoterapie, Život dětem.

Škola je zařazena MŠMT do projektu testování vědomostí žáků devátých ročníků. Dále škola spolupracuje s mateřskými školami, pro které žáci pořádají Dětský den a škola Den otevřených dveří pro budoucí žáky první třídy.

4. Vyhodnocení výsledků

Dle standardizovaného postupu jsem vyhodnotila dotazník MCI (Naše třída). Hodnoty, uvedené ve čtvrté a páté třídě, jsem získala zprůměrováním hodnot, které se zkoumaným vzorkem korespondují.

V samostatných kapitolách uvedu skutočnosti, ktoré jsem získala rozhovory s žákami a učiteľmi vybrané základnej školy. Rozhovor a dotazník bol v školskom roku 2014/2015 v štvrté triede pri plnom počte 21 žiakov. V piatej triede bol dotazník a rozhovor realizovaný v školskom roku 2015/2016 opäť pri plnom počte žiakov.

Zámerné jsem průzkumy provedla v době, kdy opravdu nechyběl ani jeden žák. Mohla jsem proto urobiť vyhodnotenie čo neobjektívnejšie, ako v štvrté triede, tak i v piatej triede u rovnakých žiakov.

4.1. Štvrtá trieda – vyhodnotenie

Dotazníky a rozhovory v štvrté triede jsem vyhodnotila podľa metodologie, ktorou jsem popísala už v teoretickej časti. Do päť základných premenných jsem zaradiła klima v triede a jeho hodnotenie.

Jedná sa o tieto premenné:

- 1) Spokojenosť
- 2) Tŕenice
- 3) Súťaživosť
- 4) Obtížnosť učenia
- 5) Soudržnosť

Je veľmi dôležité zmapovať štruktúru triedy, vzťahy medzi žákami a i jednotlivé osobnosti, ktoré určite ovplyvňujú atmosféru triedy. Silnejšieho jedinca a jeho vliv nedokáže minimalizovať ani sebelepší kolektív.

Nelze ale s jistotou říci, že jde pouze o negativní vliv, v podstatě i pozitivně silný žák může ovplyvniť celou triedu. Určite není ani ojedinělý prípad, kdy pozitivně silný žák ovplyvní negativně zbytek triedy.

4.1.1. Čtvrtá třída – vyhodnocení dotazníků

Spokojenost	12,1
Třenice	8,8
Soutěživost	10,9
Obtížnost učení	7,9
Soudržnost	9,4

Když porovnáme tyto uvedené hodnoty – indexy s hodnotami klimatu školních tříd základních škol ČR (Průcha, 2009, str. 187), tak vidíme, že nejvyšší index je naměřen u spokojenosti třídy. Na druhou stranu nejnižší hodnota indexu je zaznamenána u obtížnosti učení.

V porovnání s ostatními třídami základních škol v ČR se jedná o statisticky průměrnou běžnou třídu.

Pokud srovnáme zjištěné výsledky s odbornou literaturou, tak lze konstatovat, že ve zkoumané čtvrté třídě je velmi pozitivní atmosféra s dobrými mezilidskými vztahy a sociálními vazbami.

4.1.2. Čtvrtá třída - rozhovory se žáky

Své rozhovory se žáky čtvrté třídy jsem zaměřila vztahy ve třídě, oblíbenost paní učitelky a studijní výsledky žáků ve třídě.

Z uskutečněných rozhovorů vyplynulo, že ve třídě není žádný žák, který by svým chováním a případnými konflikty s ostatními spolužáky vyčnival z třídního kolektivu. Většina žáků uvedla, že ve třídě nevznikají neshody nebo nějaká

výrazná nepohoda. Také většina žáků uvedla, že jsou dobrý kolektiv a zároveň mi dokázali vyjmenovat i více kamarádů ve třídě.

Při rozhovorech se mi nestalo, že by některý z žáků měl ve třídě pouze jednoho kamaráda nebo žádného.

Pokud jsem se žáků zeptala, zda ve třídě dochází „ke rvačkám „mezi spolužáky, tak si žáci nemohli vzpomenout, spíš vzpomínali na první a druhou třídu, kdy seznamování a utváření kolektivu a sociálních rolí v něm přineslo nějaké „ ruční šarvátky“.

Pozitivní je, že žáci ani neurčili nikoho, kdo by nebyl v kolektivu oblíben. Co mi při rozhovorech trochu častěji zaznělo, je, že se jako třída snaží odnaučit některé žáky, aby případné nezávažné situace a problémy vzápětí nežalovali paní učitelce. V této souvislosti uvedli, že paní učitelka jim na názorných příkladech často vysvětluje, na co je třeba upozornit a na co ne.

Když jsem se zeptala na paní učitelku, u odpovědí bylo zřejmé, že jí mají všichni rádi a hlavně k ní mají důvěru. Paní učitelka dle jejich názoru je spravedlivá, vtipná a zavedla již v první třídě vztah „ mezi čtyřma očima„. Žáci mi dokázali vysvětlit, co tento vztah znamená. Pokud měl někdo nějaký problém či trápení, které paní učitelka vycítila nebo když jí to žák chtěl sdělit, tak se to řešilo pouze mezi čtyřma očima. Paní učitelka dokázala poradit, povzbudit. A když nešlo o nic závažnějšího, žáci věděli, že paní učitelka si sdílené nechá pro sebe.

Také na můj dotaz, za kým jdou, když je něco trápí, zda jsou to rodiče, jiný rodinný příslušník nebo paní učitelka, tak ve většině případů to byla právě jejich třídní učitelka. I na základě tohoto vzájemného vztahu je klima třídy velmi dobré, fungující.

Při položení otázky, kterou jsem se zaměřila na spolužáky, u kterých je patrná snaha nějak vyniknout svými studijními úspěchy nad ostatními, žáci prakticky neurčili nikoho konkrétního, kterého by označili za tzv. „šprta“.

Přesto několik žáků uvedlo některé své spolužáky, kteří mají snahu být nebo jsou lepší než ostatní. Ale to proto, že mají hlubší vědomosti.

U odpovědí na otázky, které jsem pokládala za účelem zjištění obtížnosti učení, většina žáků má velké problémy se zpracováním domácích úkolů a to i přesto, že se nejednalo o každodenní úkoly, jak je to třeba zvykem na jiných školách.

Samotné učení jim občas přišlo složitější, zejména v českém jazyce a matematice. Ve třídě nebyl žák, který by učivo nezvládal, a hrozilo by případné opakování ročníku.

Příklady rozhovorů byly vybrány z celkového počtu 21 respondentů (respektive z 21 žáků čtvrté třídy). Vybrala jsem vzorek dvou žákyň a dvou žáků.

Příklady rozhovorů:

Já: Můžeš mi, prosím tě, říci, pereš se ve třídě nebo někdo z Tvých spolužáků?“

žák Matyáš 10 let: „ Nééé, neperu se, jen tak se někdy ze srandy strkám s klukama.“

žák Jakub 10 let: Když mě někdo naštvě, tak si to s ním o přestávce na záchodě rozdám.

Já: Když tě něco trápí, komu z dospělých se svěříš?

žákyně Natálka 10let: S naší učitelkou máme takový vztah mezi čtyřma očima, můžeme jí normálně říkat, co nás trápí a tak jdu za ní.

žákyně Markéta 10 let: Bydlím s babičkou a dědou, máma mě nechtěla a babička je stará a nechápe mě, ale paní učitelka je hodná a krásná, hodně jí tajně povím.

4.1.3. Čtvrtá třída – shrnutí výzkumu

Čtvrtá třída je celkově nekonfliktní, bez vzájemných třenic a žáků, kteří by vyvolávali s ostatními spolužáky slovní nebo fyzické napadání. Žáci mají spíše kamarádský vztah, nevyvozují přehnané závěry z přátelského pošťuchování.

Spokojenost třídy je velkou zásluhou třídní učitelky, protože již od první třídy má s žáky i s jejich rodiči nadstandardní vztahy a vždy uměla vše rozumně usměrnit a vysvětlit.

Na druhou stranu třída díky této pozitivní atmosféře třídního klimatu postrádá větší studijní výkony žáků, což se může záporně projevit ve vyšším ročníku, který je na této škole již v režimu druhého stupně.

4.2. Pátá třída - vyhodnocení

Dotazníkové šetření a rozhovory s žáky jsem realizovala ve stejné třídě, ale o rok později. Mým cílem bylo zjistit, jak se klima třídy změnilo poté, co se třída, již jako pátá třída, stala součástí druhého stupně v jiné školní budově. A především, jak na klima třídy zapůsobili noví učitelé a nové předměty.

Počet žáků se nezměnil, jak z hlediska příchodu a odchodu. Třídní kolektiv zůstal stejný.

4.2.1. Pátá třída – vyhodnocení dotazníků

	Čtvrtá třída	Pátá třída
Spokojenost	12,1	9,2
Třenice	8,8	9,0
Soutěživost	10,9	11,3
Obtížnost učení	7,9	9,6
Soudržnost	9,4	9,0

Z uvedených porovnávacích údajů lze přesně poznat, jak se hodnoty indexů výzkumu po roce výrazně změnily.

Jak je vidět z tabulky, nejnižší kladný index v proměnné třída vykazuje se stejnými hodnotami soudržnost a třenice. Ale oproti čtvrté třídě se nejedná o nijak drastický rozdíl.

Velký rozdíl je vykázan u spokojenosti. Zatímco ve čtvrté třídě byla při výzkumu spokojenost hodnocena jako nejvyšší, v páté třídě tato hodnota je naměřena výrazně nižší.

Z většího rozsahu učiva ve vyšším ročníku se logicky zvýšila i obtížnost učení.

4.2.2. Pátá třída – rozhovory se žáky

Při mých rozhovorech se žáky jsem zaznamenala zajímavý postřeh a to velkou změnu v kolektivu třídy, než tomu bylo při výzkumu před rokem.

Jako zásadní změna mě při rozhovorech překvapila celková nespokojenost u většiny žáků. Nejednalo se pouze o nespokojenost v jedné oblasti jako například horší kolektiv. Dále žáci prokazovali značnou nelibost v otázkách na nové učitele a umístění třídy v jiné budově školy jako součást druhého stupně.

Na moji otázku, jak se jim jeví nová třídní učitelka a zda i ostatní učitelé splňují jejich představy, žáci zpočátku odpovídali vyhýbavě nebo přímo odmítavě. Až když se jedna žákyně rozpovídala, ostatní žáci se přidávali a po čase mi dokázali jasně objasnit, v čem je problém a z toho vyplývající nespokojenost oproti předešlému školnímu roku.

Jako zásadní uvedli, že jejich nová třídní učitelka je snimi podstatně méně a to pouze 2 vyučovací hodiny týdně v předmětu anglický jazyk. Do doby, ve které

jsem prováděla výzkum, se žáci s novou třídní učitelkou v podstatě neměli čas blíže poznat a seznámit.

Třídní učitelka je mladá, bezdětná, nastupující po studiu na vysoké škole a žáci mají pocit, že jí jejich soukromí, potřeby a city nezajímají. A že na nic hledá pouze chyby a nikdy nemá čas a asi ani chuť je blíže poznat. Dokonce má většina žáků pocit, že si vyloženě „zasedla“ na dva jejich oblíbené spolužáky, kteří nejhůře zvládli odloučení od třídní učitelky ze čtvrté třídy.

Také odpovědi na otázky, zda si myslí, že jsou dobrý kolektiv, polovina žáků odpověděla kladně. Druhá polovina žáků si myslí, že po příchodu na druhou budovu, kde se stali součástí druhého stupně, se jejich kolektiv zhoršil. Někteří žáci si našli kamarády ve vyšších ročnících, začínají se chovat nadřazeně a již tolik „netáhnou za jeden provaz“.

Žáci také často odpovídali, že kolektiv kazí někteří žáci, kteří jsou často napomínáni, dostávají navíc domácí úkoly a často zůstávají po škole.

V poslední části jsem se dotazovala na učení a oblibu jednotlivých předmětů. Žáci si stěžovali na četnost domácích úkolů a úkoly, které dostávali na víkend. V některých předmětech jim chybí větší využití interaktivní tabule, se kterou v minulém roce více pracovali. Také jim vadí, že jsou rozsáhlé zápisy do sešitů a méně se využívají učebnice. Vlastní učení je pro ně náročnější oproti čtvrté třídě.

Někteří žáci se ještě neztotožnili s novými přístupy a metodami nových učitelů.

Příklady rozhovorů byly vybrány z celkového počtu 21 respondentů (respektive z 21 žáků páté třídy). Vybrala jsem vzorek dvou žákyň a dvou žáků.

Příklady rozhovorů:

Já: „Myslíš si, že jste pořád dobrý kolektiv, jako jste byli ve čtvrté třídě?“

žákyně Katka 11 let: Nooo, já nevím, je to teď takový divný, kluci už nejsou tolik v poho, nedá se s nimi ani pořádně bavit.“

žák Martin 11 let: Holky jsou moc nafrněný, ve čtvrtý třídě to bylo hustý.

Já: Jaká je podle tebe nová třídní učitelka?

žák Marek 11 let: Nebaví se s náma, pořád křičí a rozčiluje se, tamta byla lepší.

žákyně Kateřina 11 let: Nemám jí ráda, nedá se s ní normálně vůbec bavit, ani jí nezajímá móda.

4.2.3. Pátá třída – shrnutí výzkumu

Obecně v rámci shrnutí lze konstatovat, že přechodem z jedné budovy na druhou, začlenění mezi žáky druhého stupně, s příchodem nových učitelů a „ztráty“ třídní učitelky se klima stávající páté třídy zhoršilo.

Na celkové klima třídy mají velký negativní vliv události, o kterých se výše zmiňuji. Došlo ke zhoršení spokojenosti žáků, zvýšila se obtížnost učení. Indexy třenic a soudržnosti jsou shodné, přesto se domnívám, že v delším časovém horizontu se zhorší což, ale bohužel nebudu mít možnost sledovat.

4.3. Cílené rozhovory s učiteli základní školy

Výzkum a daná problematika by nebyla komplexní, pokud bych nezařadila rozhovory s učiteli, kteří ve zmíněných třídách učí a s těmito žáky jsou téměř v každodenním styku.

Nejprve jsem oslovila paní učitelku, která byla třídní učitelkou ve čtvrté třídě. Tato učitelka se začala věnovat tomuto povolání až v pozdějším věku, kdy před tím přes 20 let pracovala ve státní správě jako úřednice, tudíž bez učitelské praxe. Vzhledem k tomu, že se celý život pohybovala mezi dětmi ať již jako dlouholetá trenérka mládeže ve volejbale nebo jako doprovod na školách v přírodě, její touha pracovat ve školství s dětmi ji nejprve vedla ke studiu DPS a následně k vysokoškolskému studiu.

Domnívám se, že i právě proto, že měla letitou rodičovsko-pedagogickou praxi, jak se svými i ostatními dětmi, její pohled na vztah se žáky je proto jiný než u učitelek, které právě ukončily potřebné vysokoškolské vzdělání a nemají žádnou praxi nebo právě naopak tak dlouho již ve školství pracují, že u nich dochází k postupnému vyhoření.

Při otázce, jakou měla paní učitelka komunikaci s rodiči, jsem zaznamenala zajímavý postřeh paní učitelky. Sama paní učitelka si tuto spolupráci nemohla vynachválit, ať již to byla vysoká účast rodičů na třídních schůzkách nebo i setkání mimo tyto schůzky, například před začátkem vyučování nebo po jeho skončení. Bylo samozřejmostí učitelky mít telefonní kontakty alespoň na jednoho z rodičů, pokud ne přímo na oba dva. Dále bylo samozřejmostí komunikovat s rodiči přes e-mailové adresy, kdy tímto způsobem se rodiče dotazovali na své děti, omlouvali je v případě nemoci či rodinných důvodů a naopak paní učitelka jim v době nepřítomnosti zasílala domácí úkoly.

Paní učitelka toto své chování a velkou empatii brala jako samozřejmost. Zároveň ale přiznala, že u ostatních učitelek prvního stupně se s takovou spoluprací s rodiči nesetkala.

Zajímala jsem se také, co si myslí o klimatu čtvrté třídy. Dle paní učitelky mohou být zásadním elementem samotné děti a jejich složení. Záleží, jaký se sejde kolektiv. Někdy stačí jeden problémový, nepřízřivý žák a klima celé třídy je narušené, problémové. Konkrétní čtvrtá třída byla hodná, klidná, žáci rádi chodili do školy za spolužáky. Při hodinách téměř nevyrušovali, hodně se snažili hlásit a přitom se nepředváděli. Paní učitelka si myslí, že i proto, že převážná část žáků byla z okolních obcí se sociálně i materiálně odlišnými možnostmi než děti městské, se projevovali skromněji, kamarádsky, s velkým sociálním cítěním.

Vztahy mezi chlapci a dívkami ve čtvrté třídě charakterizovala paní učitelka jako velmi vyvážené, bezproblémové, řada chlapců měla za kamarády dívky a naopak, vyplývalo to právě z prostředí, z kterého přicházeli. Řada z nich byla ze stejných obcí, kde společně vyrůstali a trávili volný čas. U těchto dětí se projevuje i větší zručnost, samostatnost a umět pomoci slabším a pomalejším

spolužákům. Žáci se k sobě nechovali arogantně, nevyvolávali konflikty, drželi při sobě. Ale nebylo to vždy idylické, docházelo také k posměškům, nedorozuměním, což tento věk přináší.

Oslovila jsem také učitele, kteří učí v páté třídě a na druhém stupni základní školy. Z jejich rozhovorů obecně vyplývá, že se žáci vyvíjejí vědomostně i morálně vyspívají a utváří si svůj názor. Někteří žáci již začínají mít vysoké sebevědomí. V tomto období se utváří osobnost každého jedince. To se projevuje v tom, že řada z nich se již určitým způsobem profiluje, například po sportovní nebo umělecké stránce. U některých žáků ještě sebevědomí chybí a jsou na počátku jeho utváření. Velký vliv na to má také především rodina, rodinné zázemí a možnosti.

Při dotazu na učitele k adaptaci žáků v prostředí druhého stupně, ve kterém teď v pátém ročníku se nacházejí, dochází již k poměrně velkým rozdílům adaptability na toto prostředí a ke změně klimatu třídy, k čemuž přispívá také změna učitelů a jejich střídání ve třídě. To má vliv jak na chování, tak i na prospěch žáků. Od první do čtvrté třídy jsou na této škole žáci pod dohledem především jedné učitelky, která snimi tráví i některé přestávky a celkově má větší přehled o dění ve třídě a tím může účinně ovlivňovat klima třídy.

Moje další otázka se týkala oblasti samostatnosti žáků páté třídy. Podle učitelů byli žáci v nižším ročníku naučeni pracovat ve skupinách a nyní učitelé vyžadují více samostatnosti v činnostech tak jak je to u žáků druhého stupně. Žáci s lepším prospěchem se této činnosti snadněji učí, slabším žákům je nutné pomáhat.

Zajímala jsem se také o vztah mezi dívkami a chlapci. V páté třídě, dívky komunikují převážně s dívkami, řeší otázky módy, seriálů a probírají veškeré věci odpovídající jejich věku a dnešním trendům. Chlapci jsou ještě hravější, nemají vyhraněná témata, zajímají se o počítačové hry, částečně o sportovní dění. Vyhledávají především své vrstevníky.

Na závěr jsem oslovila novou třídní učitelku sdotazem, jaké klima je v její současné páté třídě a jak se jí daří toto klima ovlivňovat.

Třídní učitelka sama přiznává, že se jí dosud nepodařilo navázat odpovídající vztah s většinou žáků. Cítí, že to bude trvat déle také vzhledem k tomu, že je v kontaktu se třídou pouze dvě vyučovací hodiny týdně a o některých přestávkách. Také se musela srovnat s tím, že na začátku roku byla často žáky negativně srovnávána s předešlou třídní učitelkou a to především z hlediska doby, kterou s třídou tráví. Co se týká klima třídy, je snahou učitelky zachovat zde přátelské vztahy mezi žáky a příznivé klima s pocitem, že žáci navštěvují školu, potažmo třídu, rádi. Také jí záleží na vědomostním a mravním rozvoji všech žáků ve třídě, včetně odpovídající kázně.

ZÁVĚR

Jak jsem se již zmínila v úvodu své diplomové práce, klima ve třídě má vliv na psychologický vývoj a utváření jedince. Klima ve třídě tak ovlivňuje žáka ke spolužákům, učitelům a k jednotlivým předmětům. Každou třídu charakterizují její žáci a především učitelé, kteří jsou tvůrci klimatu ve třídě.

Ve své teoretické a následně praktické části jsem se zaměřila na zkoumání vývoje psychosociálního klimatu ve čtvrté a později páté třídě. Čtvrtá třída je umístěna v jiné budově než pátá třída, kde již žáci podléhají režimu druhého stupně a také je vyučuje celá řada jiných učitelů. Třídní učitelka zde vyučuje pouze dvě hodiny týdně, což je rozdíl oproti čtvrté třídě, kde vyjma výuky anglického jazyka učí třídní učitelka všechny předměty.

Třídní kolektiv po dobu mého výzkumu byl stabilizovaný, nedošlo k žádným odchodům žáků či příchodu nových žáků (např. příchod problémových žáků, žáků s individuálními vzdělávacími potřebami nebo žáků jiných národnostních menšin).

Praktickou částí bylo ověřit, zda se klima třídy přechodem do jiné budovy v režimu druhého stupně a při větším počtu učitelů změní třídní klima a pokud ano, tak jak.

Pokud se jedná o výzkum studování stejné skupiny jednotlivců po delší časové období (longitudinální výzkum), konstatuji, že jsem výzkum prováděla po dobu necelých dvou let na stejném vzorku žáků a tudíž se nejednalo o typický longitudinální výzkum, který vyžaduje větší časovou náročnost a sledování celoživotního vývoje člověka.

Při výzkumu byla použita triangulace časová (sběr dat ze čtvrté a páté třídy) i místní (sběr dat v různých budovách školy, ale u stejných žáků). Tuto metodu jsem použila za účelem zvýšení validity prováděného výzkumu.

Čtvrtá třída byla od počátku velmi dobrou třídou, s dobrým klimatem. Proměnná spokojenost byla zaznamenána nejvyšším kladným indexem. Tato spokojenost se hlavně projevila jak v samotných vztazích ve třídě, tak i oblibou třídní paní učitelky. Většina proměnných třídního klimatu se ve čtvrté třídě v porovnání hodnot klimatu školních tříd základních škol ČR pohybovala na hranici průměru.

U páté třídy byl naměřen nejnižší kladný index proměnné se stejnými hodnotami soudržnost a třenice. Oproti čtvrté třídě se nejedná o nijak alarmující rozdíl. Podstatný rozdíl je vykázan u spokojenosti. Zatímco ve čtvrté třídě byla při výzkumu spokojenost hodnocena jako nejvyšší, v páté třídě je tato hodnota výrazně nižší.

Jak je patrné z mého výzkumu, v obou třídách mají podíl na vytváření klimatu nejen samotní žáci, ale také především jednotliví učitelé, kteří jsou významnou součástí třídy, ať již v kladném či záporném směru.

I když se většina učitelů domnívá, že klima ve třídě si žáci utvářejí převážně sami, z mého výzkumu je zřejmé, že tento názor není vždy zcela na místě. Nízký index spokojenosti je v páté třídě způsoben především faktorem více vyučujících než ve čtvrté třídě, kde zpravidla vyučovala pouze jedna paní učitelka.

Přínosem práce pro ostatní učitele je fakt, že třídní klima se utváří v součinnosti s učitelem, avšak záleží také na podmínkách školy, tudíž školního klimatu. V mé práci jsem se zaměřila na odlišnost v tom, že stále ještě prvostupňový žáci pátého ročníku se vzdělávají již na druhém stupni. Proto tedy tyto zkušenosti mohou využít učitelé se stejnými vzdělávacími podmínkami.

Z výzkumu lze dále konstatovat, že na zhoršení klimatu, tak jak je uvedeno v rozhovorech se žáky zkoumaných tříd, je klíčovým faktorem změna třídní učitelky. Tato učitelka si se svými žáky vytvořila nadstandardní vztahy, které se projeví i ve vztazích k rodičům těchto žáků. Její zájem o třídu netrval pouze v době výuky, ale i mimo školu (např. v případě onemocnění některého ze žáků se paní učitelka i ve svém osobním volnu informovala u rodičů o průběhu nemoci, emailem zasílala rodičům domácí úkoly).

Paní učitelka soustavně, pravidelně, trpělivě a ochotně spolupracovala i s rodiči a to nad rámec svých povinností. Na základě neustálého zájmu a komunikace se svými žáky znala velmi dobře jejich rodinné prostředí a zázemí.

Po přechodu do páté třídy, do režimu druhého stupně a hlavně k jiné třídní učitelce, se změnilo klima ve třídě k horšímu a to vlivem již ne tak těsného kontaktu, zájmu a ochoty nové třídní učitelky.

Na základě shrnutí výsledků prováděného výzkumu konstatuji, že učitel je hlavním tvůrcem třídního kolektivu a klima v něm, zvláště v těchto nižších ročnících. Dá se říci, že učitel, rovná se architekt třídního klimatu.

Klima školní třídy je velmi důležité na osobnost, rozvoj a úspěšnost samotných žáků. Každý učitel by měl proto vynaložit veškerou snahu k vytváření pozitivní atmosféry a přátelských vztahů ve třídě. Měl by sledovat, jak se žáci k sobě chovají a jak mezi sebou jednají a různé změny, jako je například přechod třídy do jiné budovy školy mezi starší žáky, žákům ulehčit. Jen tak mohou žáci snadněji v novém sociálním prostředí uspět.

LITERATURA A INFORMAČNÍ ZDROJE

ČÁP, J. MAREŠ, J. *Psychologie pro učitele*. Praha : Portál, 2001. ISBN 807178-463-X.

GRECMANOVÁ, H. *Klíma školy*. Olomouc : Hanex, 2008. ISBN 978-80-7409010-3.

HAVLÍNOVÁ, M. *Program podpory zdraví ve škole*. Praha : Portál, 1998. ISBN 80-7367-059-3.

HRABAL, V. *Pedagogickopsychologická diagnostika žáka*. Praha : SPN, 1989. ISBN 80-04-22149-1.

HRABAL, V. *Sociální psychologie pro učitele*. Praha : Karolinum, 2002. ISBN 80-246-0436-1.

HRABAL, V. (st.), HRABAL, V. (ml.) *Diagnostika – Pedagogickopsychologická diagnostika žáka s úvodem do diagnostické aplikace statistiky*. Praha : Karolinum, 2002. ISBN 80-246-0319-5.

KUČERA, M. a kol. *Co se v mládí naučíš...* (zpráva z terénního výzkumu). Praha : Pedf UK, 1992.

LAŠEK, J. *Sociálně psychologické klima školních tříd a školy*. Hradec Králové : Gaudeamus, 2001. ISBN 978-80-7041-699-2.

LAŠEK, J. *Sociálně psychologické klima školních tříd a školy*. Hradec Králové : Gaudeamus, 2007. ISBN 978-80-7041-699-2.

LINKOVÁ, M. Klima školní třídy a některé jeho determinanty. In CHRÁSKA, M. TOMANOVÁ, D. HOLOUŠOVÁ, D. (ed.) *Klíma současné české školy*. Sborník

příspěvků z 11. konference ČPdS. Brno : KONVOJ, 2003. Školní klima z pohledu účastníků procesu výchovy a vzdělávání. S. 117–123. ISBN 807203-064-5.

MAREŠ, J., KŘIVOHLAVÝ, J. *Komunikace ve škole*. Brno : MU, 1995. ISBN 80-210-1070-3.

MAREŠ, J., LAŠEK, J. Sociální klima školní třídy. In Mohapl, P. (ed.) *SborníkXIV. Olomouckých psychologických dnů*. Olomouc : 1988, s. 158-161.

MATĚJČEK., Z., LANGMEIER, J. *Počátky duševního života*. Praha : Panorama, 1986.

PRŮCHA, J. (ed.) *Pedagogická encyklopedie*. Praha : Portál, 2009. ISBN 97880-7367-546-2.

PRŮCHA, J. WALTEROVÁ, E. MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*. Praha : Portál, 1995. ISBN 80-7178-029-4.

ŘÍČAN, P. *Agresivita a šikana mezi dětmi*. Praha : Portál, 1995. ISBN 80– 7178– 049–9.

VÁGNEROVÁ, M. *Psychologie školního dítěte*. Praha : UK, Husitská teologická fakulta,

Příloha – Dotazník Naše třída

5. TŘÍDA

V tomto dotazníku jsou otázky, které se týkají Tvé třídy. Vedle každé věty je místo pro odpověď ANO nebo NE. Pokud souhlasíš s tím, co je tam napsáno, udělej kroužek kolem slova ANO, pokud nesouhlasíš, udělej kroužek kolem slova NE.

Příklad:

Děti v naší třídě si navzájem pomáhají.

Ano Ne

Odpověz, prosíme, na každou otázku. Nejsou zde správné ani špatné odpovědi, protože to není zkouška schopností, ale prostě dotazník, který zjišťuje, jaká je Tvá třída teď.

	Jsem chlapec	Ano	Ne	
	Jsem dívka	Ano	Ne	
1.	V naší třídě baví děti práce ve škole	Ano	Ne	
2.	V naší třídě se děti mezi sebou pořád perou	Ano	Ne	
3.	V naší třídě děti mezi sebou pořád soutěží, aby se dozvěděly, kdo je nejlepší	Ano	Ne	
4.	V naší třídě je učení těžké, máme moc práce	Ano	Ne	
5.	V naší třídě je každý mým kamarádem	Ano	Ne	
6.	Některé děti nejsou v naší třídě šťastné	Ano	Ne	R
7.	Některé děti v naší třídě jsou lakomé	Ano	Ne	
8.	Mnoho dětí z naší třídy si přeje, aby jejich práce byla lepší než práce spolužáků	Ano	Ne	
9.	Mnoho dětí z naší třídy dokáže udělat svou školní práci bez cizí pomoci	Ano	Ne	R
10.	Některé děti v naší třídě nejsou mými kamarády.	Ano	Ne	R
11.	Děti z naší třídy mají svou třídu rády	Ano	Ne	
12.	Mnoho dětí z naší třídy dělá spolužákům naschvály	Ano	Ne	
13.	Některým dětem z naší třídy je nepříjemné, když nemají tak dobré výsledky jako druzí	Ano	Ne	
14.	V naší třídě umí dobře pracovat jen bystré děti	Ano	Ne	
15.	Všechny děti v naší třídě jsou mými důvěrnými přáteli	Ano	Ne	
16.	Některým dětem se v naší třídě nelíbí	Ano	Ne	R
17.	Určité děti z naší třídy vždy chtějí, aby bylo po jejich, aby se jim ostatní přizpůsobily	Ano	Ne	
18.	Některé děti z naší třídy se vždycky snaží udělat svou práci líp než ostatní	Ano	Ne	
19.	Práce ve škole je namáhavá	Ano	Ne	
20.	Všechny děti v naší třídě se mezi sebou dobře snášejí	Ano	Ne	
21.	V naší třídě je legrace	Ano	Ne	
22.	Děti v naší třídě se mezi sebou hodně hádají	Ano	Ne	
23.	Několik dětí v naší třídě chce být pořád nejlepší	Ano	Ne	
24.	Většina dětí v naší třídě ví, jak má dělat svou práci, umí se učit	Ano	Ne	R
25.	Děti z naší třídy se mají mezi sebou rády jako přátelé	Ano	Ne	

Zkontroluj, zda jsi odpověděl(a) na všechny otázky.

Děkujeme za Tvé odpovědi.

Pokyny k zadání a vyhodnocení dotazníku Naše třída

Dotazník s názvem Naše třída (v původní australské verzi MCI – My Class Inventory autorů B. J. Fräsera a D. L. Fishera) pro české poměry upravil J. Lašek.

V příloze (1 list A4) najdete aktuální formu dotazníku. Je určena žákům 3., 4. a 5. tříd. Rozhodněte se, ve které (jedné) školní třídě budete dotazník zadávat. Dotazník si, prosím, vytiskněte a namnožte pro každého žáka konkrétní vybrané třídy. Instrukce pro žáky je uvedena v záhlaví dotazníku. Každý žák vyplňuje dotazník samostatně, odpovídá dichotomicky Ano – Ne. Podle mých zkušeností potřebují děti na jeho vyplnění asi 20 minut. Třetíáci někdy o trochu déle.

Vyhodnocení dotazníku

Přibližně trvá 30 minut, záleží na tom, o jak početnou třídu jde. K vyhodnocení budete potřebovat vyplněné žákovské dotazníky, propisku, vytisknutou přílohu Dotazník Naše třída – synopse (1 list A4), pravděpodobně kalkulačku na součet a podíl.

Nejdříve si, prosím, vezměte k ruce vyplněné dotazníky. Přímou na každý vyplněný dotazník v řádku 1. - 25. (vpravo, vedle Ano, Ne) zapisujte body následovně:

odpověď Ano se skóruje 3 body, odpověď Ne 1 bodem.

Výjimkou jsou otázky se symbolem R (otázky 6., 9., 10., 16., 24.), které se skórují opačně (tedy Ano za 1 bod, Ne za 3 body – z vlastní zkušenosti doporučuji napřed připsat body za R otázky, těch 20 zbylých zapisuji mechanicky, nemusím tolik dávat pozor).

Pokud žák označí obě varianty nebo odpověď neoznačí, popř. je údaj nečitelný, získává 2 body.

Na dolní okraj (nejlépe vpravo) každého dotazníku запиšte, prosím, pod sebe 5 hodnot:

1. hodnotu (proměnná spokojenost ve třídě) získáte tak, že sečtete body za otázky 1., 6., 11., 16., 21.
2. hodnotu (proměnná třenice ve třídě) získáte součtem bodů za otázky 2., 7., 12., 17., 22.
3. hodnotu (proměnná soutěživost ve třídě) součtem bodů za otázky 3., 8., 13., 18., 23.
4. hodnotu (proměnná obtížnost učení) součtem bodů za otázky 4., 9., 14., 19., 24.
5. hodnotu (proměnná soudržnost třídy) součtem bodů 5., 10., 15., 20., 25.

Žák může u každé proměnné získat minimálně 5, maximálně 15 bodů.

Tato čísla (5 čísel za každého žáka) přepište, prosím, do tabulky Dotazník Naše třída – synopse (číslo žáka je uvedeno nahoře, jednotlivé proměnné v levém sloupci).

Hodnoty v řádku spokojenost, prosím, sečtete a vydělíte počtem žáků ve třídě (stačí na 1 desetinné místo). Totéž, prosím, udělejte v řádku třenice, soutěživost, obtížnost a soudržnost. Výsledek u každé proměnné se bude pohybovat v pásmu 5 – 15.

Klima třídy je tím lepší, čím vyšších hodnot (blížících se 15) dosahují proměnné spokojenost a soudržnost a čím nižších hodnot (blížících se k 5) dosahují proměnné třenice, obtížnost učení (popř. soutěživost).

